

2

Concepte ale gramaticii moderne

Fără a aparține neapărat unui anume model de gramatică, conceptele operaționale pe care le introducem în acest capitol se regăsesc, în mare parte, în toate descrierile actuale. Înțelegerea lor este esențială pentru asimilarea concepției de descriere a oricărui model de sintaxă contemporană.

Gramaticile de orientare modernă se caracterizează prin locul central acordat sintaxei în descrierea felului în care funcționează limba. În ultima jumătate de secol, accentul s-a deplasat dinspre „decriptarea” sistemului limbii către înțelegerea felului în care funcționează ea în comunicare. Vorbitorii nu comunică prin foneme sau morfeme, ci prin unități comunicative care sunt enunțurile (în terminologia tradițională – propoziții și fraze). Sintaxa este, așadar, o componentă centrală a limbajului uman, pentru că limbile naturale, caracterizate adesea drept corelații sistematice între *evenimente*⁹ și *semnificații* (v. fig. 1), nu pot vehicula aceste informații decât într-o formă organizată.

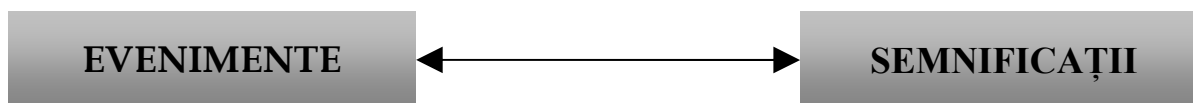

Fig. 1

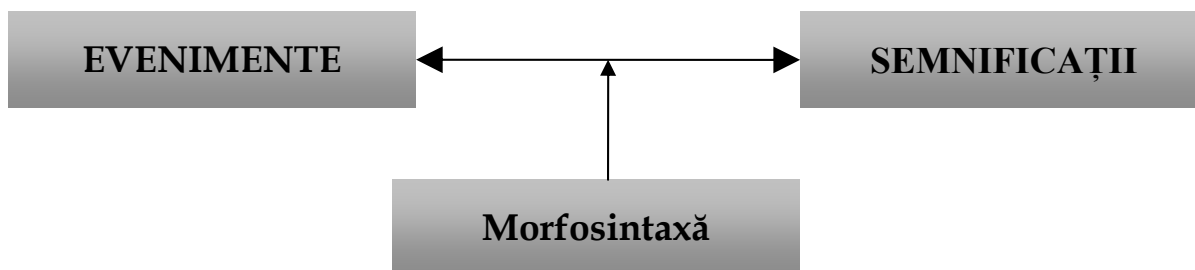

Fig.2

Enunțurile nu sunt însă simple înlănțuiri de cuvinte, așa cum reiese și din exemplele (1.a-e), care „descriu” un eveniment sugerat prin fig. 3. Asocierile de cuvinte din (1) vehiculează semnificația aceluia eveniment, dar este evident că ordinea în care se așază constituenții nu este indiferentă, chiar dacă enunțurile (1. a-e) au aceleași componente purtătoare de semnificație.

- (1) a. *Robert îi dă mingea lui Victor.*
 b. *Victor îi dă mingea lui Robert.*
 c. *Robert ia mingea de la Victor.*
 d. *Victor îi ia mingea lui Robert.*
 e. **Dă Robert lui Victor îi mingea.*
 f. **Victor lui îi Robert mingea dă.*
 g. **Robert îi lui dă Victor mingea.*
 h. **Robert ia de la mingea Victor*

Fig. 3.

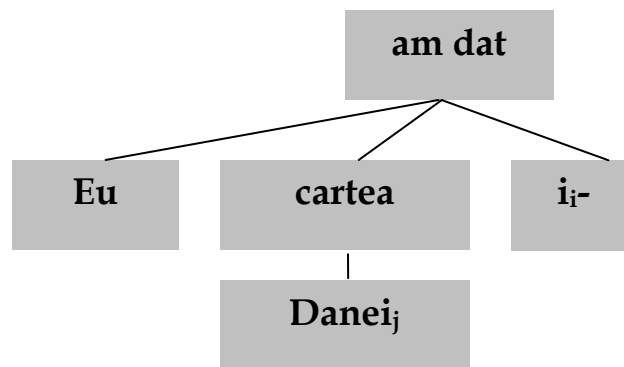
Numai în (1) a-d se vehiculează o anumită semnificație, în (1) e-h avem înșiruiți de cuvinte fără sens, ca într-un *puzzle* în care piesele nu se potrivesc. Enunțurile (1) a-d conțin aceleași unități ca (1) e-h, dar ele sunt organizate într-o formă „normală”, aptă de a transmite semnificații coerente, piesele de *puzzle* „se potrivesc” aici. În termeni lingvistici, spunem că enunțurile (1) a-d *au sintaxă diferită*. Nici în aceste cazuri, alegerea unei variante nu ne poate fi indiferentă, pentru că „imaginea” lingvistică pe care o oferă asupra evenimentului este diferită, așadar, conchidem că sintaxa modelează combinații de cuvinte și morfeme (înlănțuite după anumite reguli), pentru a construi semnificații complexe. Dacă privim cu același ochi „inocent” un enunț simplu, precum (2), vom vedea că un cuvânt nu se găsește în mod necesar în relație cu cel din vecinătatea imediată și că semnificațiile se construiesc din articularea unor secvențe care nu sunt neapărat în relație de adiacență.

(2) *Eu i-am dat cartea Danei.*

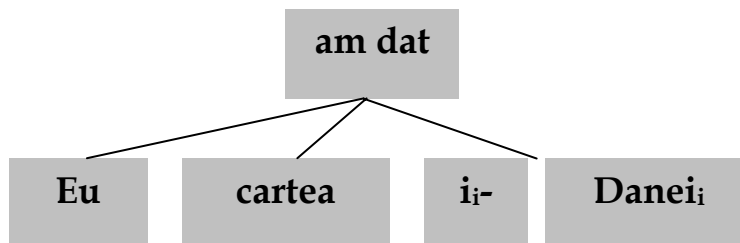
Pentru a descrie un eveniment similar cu acela din figura 3., enunțul (2) este organizat în perechi sau în grupuri de unități. El ar putea fi segmentat în cinci *unități* sau *constituenți* cu relevanță la nivel sintactic,

acești constituenți putând fi, la rândul lor, grupați în unități complexe: (2') *Eu am dat; i-am dat; am dat cartea; cartea Danei*. Pentru că enunțul conține o ambiguitate imposibil de rezolvat în absența unui context mai amplu sau a unor mărci prozodice, este posibilă și segmentarea: (2'') *Ion a dat; i-a dat ... Danei și a dat cartea*. Schemele relaționale de mai jos reprezintă cele două interpretări. Indicii *i* și *j* marchează referențiala la care trimit cuvintele respective: identitatea referențială dintre pronumele *i-* și numele *Dana* induce a doua citire, unde identificăm trei grupări de constituenți, în vreme ce nonidentitatea referențială determină citirea în care avem de-a face cu patru grupări de constituenți. Numărul grupărilor care corespunde fiecărei citiri este identic cu numărul liniilor din schemă.

(2')

(2'')

2.1. Valență, constituent, sintagmă, grup sintagmatic

Tradițional, unitățile simple (*constituenții*) din enunțurile de mai sus sunt *părți de propoziție*, care se pot actualiza (exprima) prin diferite *părți de vorbire*, adică expresii lingvistice aparținând unor *clase lexico-gramaticale*. În gramaticile tradiționale, acestea primesc definiții noționale (de tipul: „substantivul este partea de vorbire care denumește obiecte, ființe etc.”), în descrierile moderne se definesc morfosintactic, în funcție de proprietățile gramaticale pe care le manifestă în combinarea sintactică. Aceste unități poartă numele de *categorii lexicale*. În descrierea sintactică se operează cu următoarele categorii: *nume (N)* (care include substantive și pronume, mai ales substitute¹⁰), *verb (V)*, *adjectiv (Adj)*, *adverb (Av)*, *prepoziție (Prep)*, *interjecție (Interj)* și *conjunție (Conj sau Comp)*¹¹).

În funcție de particularitățile semantico-sintactice ale clasei din care fac parte (uneori numai ale unui anumit lexiem), categoriile lexicale N, V, Adj etc. au calitatea de *predicate* (logico-semantice), de *argumente* sau de *modificatori*. Predicatele logico-semantice sunt operatori care atribuie proprietăți unor argumente sau stabilesc relații între ele, constituindu-se în centre care generează secvențe organizate de constituenți. Prototipic, calitatea de predicate semantice o au verbele, prepozițiile purtătoare de informație semantică și, în virtutea înrudirii cu verbul, unele interjecții; nominalele sunt prototipic argumente, iar adjectivele și adverbele sunt prototipic modificatori. O serie de adjective și adverbe și o clasă limitată de nominale pot avea comportament de predicate, în sensul că pot atribui proprietăți unor argumente sau pot pune în relație două argumente. Vom reveni mai jos asupra acestei clasificări semantico-sintactice a categoriilor lexicale.

Un criteriu de clasificare sintactică a *verbelor* îl constituie *valența*, prin valență înțelegându-se virtualitatea combinatorie cu care este înzestrată fiecare unitate aparținând unei clase lexico-gramaticale. Fiecare categorie lexicală se caracterizează prin posibilitatea de a contracta relații sintactice, dar *verbul* este categoria cu cele mai numeroase posibilități de combinare.

- V + N [*cunoaște adevărul*]
- V + Adj [*devine interesantă*]
- V + Adv [*locuiește departe*]
- V + Prep [*constă în...*]
- V + Conj [*trebuie să*]
- V + Interj [*a ajuns vai de el*].

Din exemplele de mai sus s-ar putea înțelege că toate verbele manifestă disponibilitatea de a se combina cu fiecare dintre categoriile N, Adj, Adv, Prep etc. În fapt, valențele verbului nu sunt aceleași în cadrul clasei lui morfologice. Mai mult, sinonimia unor verbe nu înseamnă în mod necesar că și *grilele lor de valențe* coincid. De exemplu, în ciuda sinonimiei verbelor *a plăcea*, *a adora* și *a încânta*, valențele pe care le actualizează sunt diferite¹²:

- $N_D + V + N_N$ [*Îi place muzica*]
- $N_N + V + N_{Ac}$ [*Ea adoră muzica*]
- $N_{Ac} + V + N_N$ [*Îl încântă muzica*]

De asemenea, nu toate valențele unui verb se actualizează în orice context, valența fiind o determinare virtuală:

- $N_D + V + N_N$ [*Îi place muzica / Maria*]
- $N_D + V + Prep (+ N_{Ac})$ [*Îi place de (cineva)*]
- $N_{Ac} + V + N_N$ [*N-o place soacra*]

Cele trei contexte cu care am ilustrat grilele posibile pentru verbul *a plăcea*¹³ aparțin unor registre stilistice diferite; ultimele două sunt marcate ca familiare sau populare, primul aparține variantei culte.

Semantic, verbele se clasifică după tipul de eveniment pe care îl reprezintă, astfel distingem verbe *de acțiune*: *Ion aleargă*, verbe *de stare*: *Cartea se află pe masă*, verbe *de schimbare de stare*: *Apele îngheață*, verbe *cognitive*: *Cristina știe răspunsul*, verbe *de percepție*: *El a auzit comentariul* etc., dar și verbe cu o semantică complexă, care combină, de pildă, *acțiunea* cu *schimbarea de stare*: *Ion a spart geamul* (a făcut o acțiune care a determinat schimbarea de stare a geamului). Aceste clasificări privesc mai ales semantica, dar unele aspecte pot avea relevanță și pentru descrierea sintactică (v. *infra*, 2.3.).

Adjectivele exprimă proprietăți ale entităților (proprietăți inerente sau dobândite): *măr roșu* (culoarea este o proprietate inerentă a mărului), sau *gard roșu* (culoarea gardului este o proprietate dobândită). Ele pot ocupa poziții de modificatori, ca în *măr roșu* sau poziții predicative, ca în *Mărul este roșu*, *Ion este supărat*. În ambele ipostaze, adjectivele se pot constitui în centru generator de secvențe sintactice complexe, prin actualizarea unor valențe. Valențele adjectivelor sunt mai puțin numeroase decât ale verbelor,

dar o diferențiere în funcție de disponibilitățile combinatorii este posibilă și în cazul lor. Se remarcă, de exemplu, o deosebire între adjectivele înrudite cu verbul și cele propriu-zise; acestea din urmă de regulă nu actualizează nicio valență (*blondă* + *Prep / + *N):

- Adj + Prep (+ N_{Ac}) [*supărat pe (cineva)*]
- Adj + N_D [*superioară celorlalți*]
- Adj + Conj [*doritor să... // nedumerit dacă...*]
- Adj + N_{Ac} [*dator o explicație*]

Adverbele sunt modificatori ai verbelor, adjectivelor sau ai altor adverbe și se clasifică în funcție de tipul de modificare pe care îl exprimă: de mod (*calcă atent*), de timp (*sosește mâine*), de loc (*vine sus*), cantitativă (*muncește mult*). Posibilitățile lor de a-și asocia determinanți sunt mai reduse decât cele ale adjectivului, nu în sensul varietății tiparelor combinatorii, ci în sensul că grilele de valențe ilustrate mai jos caracterizează un inventar redus de adverbe¹⁴.

- Adv + Prep (+ N_{Ac}) [*departe de... // referitor la...*]
[*mai sus decât...*]
- Adv + N_D [*asemenea celorlalți*]
- Adv + Conj [*desigur că... // indiferent dacă...*]

Prepozițiile se clasifică în funcție de natura semantică și de gradul de autonomie. Distingem astfel prepoziții *purtătoare de informație semantică*, precum¹⁵ *către, sub, peste, înaintea, după* etc., care au un grad mai mare de autonomie în raport cu termenul de care depind și *prepozițiile-regim*, care sunt selectate de un constituent, incluzându-se în grila lui de valențe.

- Prep + N_{Ac} [*după sărbători*]
- Prep + N_D [*datorită celorlalți*]
- Prep + N_G [*contra tuturor*]
- Prep + Adj [*drept absurdă*]
- Prep + Adv [*până atunci*]
- Prep + Prep + N_{Ac/G} [*până la (București)*]
[*până înaintea (Crăciunului)*]
- Prep + Conj [*până să...*]
- Prep + V_{Inf} / Ger / Sup [*pentru a veni // ca fiind // de cules*]

prepoziții-regim

- (V +) Prep + N_{Ac} [(se teme) *de ea*]
- (Adj +) Prep + N_{Ac} [(receptivă) *la schimbare*]

Nominalele au o gamă variată de determinative: *determinanți* (articole și demonstrative care realizează integrarea referențială a numelui, posesive și determinanți genitivi), *cuantificatori* (numerale, determinativi nedefiniți) și *adjective* (care califică sau modifică în alt fel referința numelui)¹⁶. Aceștia se plasează în poziție dependentă față de nominale, dar nu sunt propriu-zis „selecți” sintactic de acesta. Statutul prototipic al nominalilor este statutul de argument, dar o serie redusă de *nominale* (numai substantive, mai ales cele postverbale sau relaționale) pot funcționa predicativ, selectând anumite compliniri:

- N + Prep (+ N_{Ac}) [*frate // rudă cu...*]
- N + N_G [*tatăl // mama // soția lui*]
- N + N_D [*cumnat Mariei*]
- N + Conj [*întrebarea dacă...*]
- N + Prep (+ N_{Ac}) + N_D [*trimiterea de (invitații) participanților*]

Disponibilitățile combinatorii ale *interjecțiilor* depind de semnificația pe care o actualizează. Astfel, interjecțiile care se apropie semantic de verbe, „copiază” grila de valențe a verbului respectiv:

- Interj + N_{Ac} [*na // poftim // iată cartea*]
- Interj + N_D + N_{Ac} [*na-ti-o*]
- Interj + N_D [*halal // bravo vouă*]
- N + Conj [*iată // zău că...*]

Exemplele prin care am ilustrat grilele de valențe ale diferitelor categorii lexicale revelă, în fiecare caz, calitatea de *centru*¹⁷ a constituentului care își selectează determinantul sau determinanții. Complinerile sunt dependente de respectivul centru și formează cu acesta o unitate sintactică de rang superior. Gruparea formată dintr-un centru și un determinant selectat pe baza actualizării unei valențe poartă numele de *sintagmă*. Sintagmele se clasifică în funcție de natura centrului în *sintagme nominale* (cu centru nume), *sintagme verbale*, *adjectivale*, *adverbiale* etc.

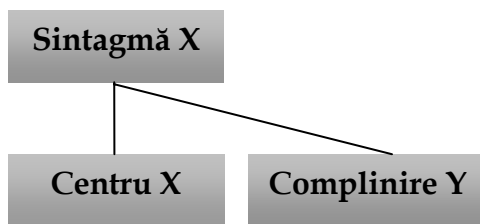

Fig. 4. *Sintagmă*

În gramaticile actuale, termenul de sintagmă a fost abandonat în favoarea celui de *grup sintagmatic*, concept prin care se desemnează o unitate cu o complexitate superioară celei a sintagmei, în care sunt satisfăcute *toate* valențele centrului. Grupurile sintagmatice se clasifică întocmai ca sintagmele, după natura lexicală a centrului: *GN* (grup nominal), *GV* (grup verbal), *GAdj* (grup adjectival), *GAdv* (grup adverbial), *GPrep* (grup prepozițional) și *GInterj* (grup interjecțional).

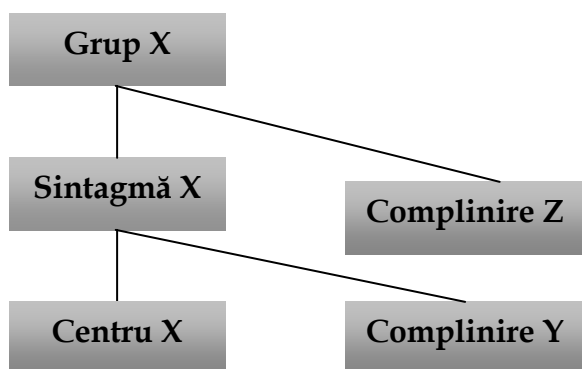

Fig. 5. *Grup sintagmatic*

Așadar, în exemplul de sub (2), reluat aici ca (3) *Eu i-am dat cartea Danei*, avem de-a face cu *patru* (3.a'), respectiv *trei* (3.a'') sintagme, organizate astfel:

- (3) a. *Eu i-am dat cartea Danei.*
 a'. [_{SV} *Eu i-am dat*]; [_{SV} *a dat cartea*]; [_{SV} *i-am dat*] [_{SN} *cartea Danei*]
 a''. [_{SV} *Eu am dat*]; [_{SV} *am dat cartea*]; [_{SV} *i-am dat ... Danei*]

În termeni de grup sintagmatic, în (3)a'' . există un singur grup verbal (GV), în care se încastrează sintagma nominală *cartea Danei*. Dat fiind faptul că nominalul centru mai are, pe lângă determinativul posesiv și un determinant definit (-a), se consideră că are statut de grup. Prin convenție,

reprezentarea ca grup se extinde la toate secvențele, chiar la cele care nu sunt apte sintactic de a avea mai mult de o complinire. Mai mult, chiar în situațiile în care complinirile nu sunt actualizate, adică lexicalizate, centrul va fi reprezentat tot ca grup. Deci, în enunțul (3), indiferent de citirea impusă contextual, verbul va actualiza trei valențe: $V + N_N + N_{Ac} + N_D$.

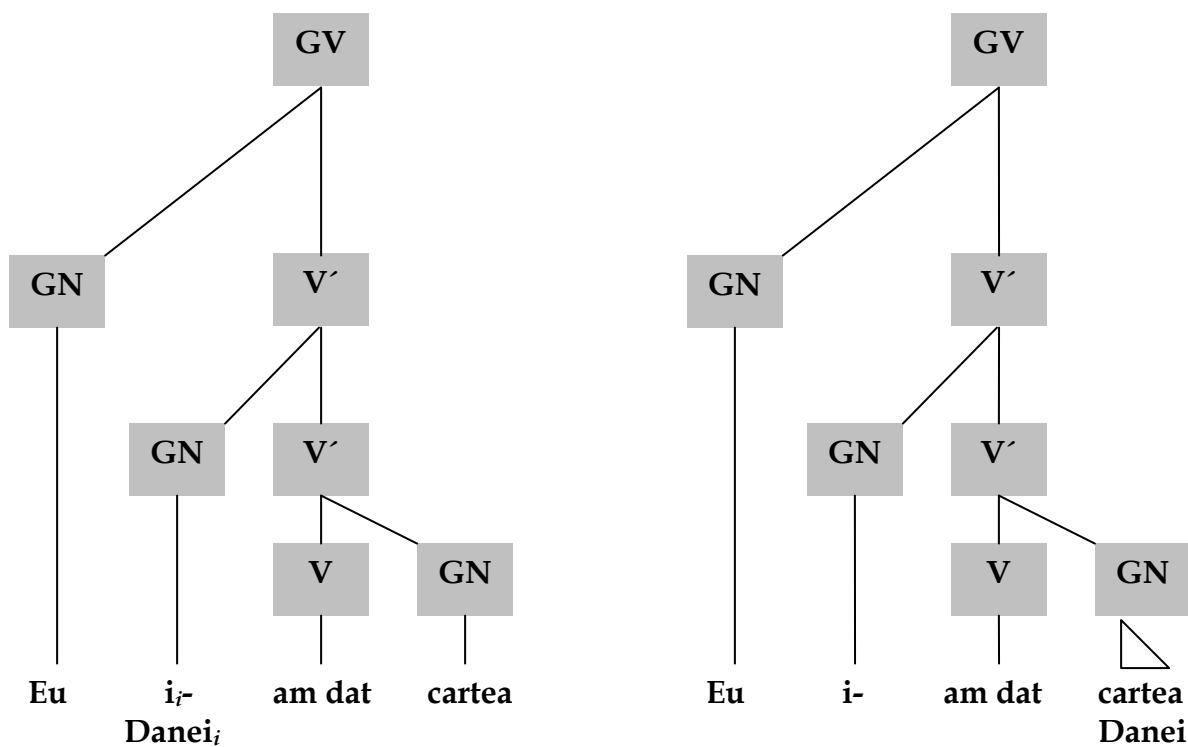
(3') a. [_{GV} [_{GN} Eu] [_{GN} i]-am dat [_{GN} cartea [_{GN}Danei]]].

(3') b. [_{GV} [_{GN} Eu] [_{GN} i]-am dat [_{GN} cartea] [_{GN}Danei]].

Organizarea grupului verbal din enunțul (3) poate fi reprezentată ca în fig. 4-5, sub forma unui arbore (v. (3'')a. și (3'')b.), în care vor fi incluse însă „etichete” corespunzătoare categoriei lexicale a centrului, respectiv a complementului. „Terminațiile” arborelui vor fi reprezentate de formele flexionare actualizate în respectivul enunț. Pentru a nu complica inutil reprezentarea cu elemente nerelevante pentru discuția noastră, păstrăm ordinea cuvintelor din enunț, ceea ce ne interesează aici fiind doar numărul complinirilor și relația lor cu un centru. Cât privește cliticul care dublează constituentul complement indirect, el nu va fi reprezentat separat, pentru că, așa cum arătăm, ne interesează actualizarea unei anumite poziții sintactice, fenomenul dublării ei fiind de asemenea nerelevant aici.

(3'')a.

(3'')b.

În funcție de numărul valențelor pe care le poate actualiza un verb, se poate realiza o *subcategorizare*¹⁸ (o clasificare) a acestora. Distingem astfel verbe *zerovalente* (fără compliniri), *monovalente* (cu o complinire), *bivalente* (cu două compliniri) și *trivalente* (cu trei compliniri).

(4)

i.	<i>Ninge. Plouă. Tună. Se întunecă.</i>	zerovalente
ii.	<i>Mă plouă. / L-a fulgerat.</i>	monovalente
iii.	<i>Ion aleargă. / Vine ploaia.</i>	monovalente
iv.	<i>Ion aruncă o piatră. / Ion se teme de șerpi.</i>	bivalente
v.	<i>Ion devine inginer. / Ion pare furios.</i>	bivalente
vi.	<i>Pe el îl cheamă Vasile. / L-au numit director.</i>	bivalente
vii.	<i>Ion mi-a trimis o scrisoare. / Ion m-a învățat gramatică.</i>	trivalente

Nu în toate situațiile se actualizează (se lexicalizează) toate elementele grilei de valențe aferente unui centru. De regulă, nelexicalizarea nu atrage „anularea” sintactică a acelei valențe, dacă ea se recuperează din contextul comunicativ sau se activează pragmatic, prin apel la cunoștințele enciclopedice ale alocutorilor.

În (5), indicăm un exemplu de verb bivalent, care poate actualiza patru scheme de lexicalizare, toate corespunzătoare aceleiași scheme de valențe. Vom reveni asupra problemei constituenților nelexicalizați în secțiunea 2.6.

(5)

schema de valențe	schema de lexicalizare	
$N_N + V + N_{Ac}$	$N_N + V + N_{Ac}$	<i>Fetița mănâncă un măr.</i>
	$N_N + V + \emptyset$	<i>Fetița mănâncă \emptyset.</i>
	$\emptyset + V + N_{Ac}$	<i>\emptyset mănâncă un măr.</i>
	V	<i>\emptyset Mănâncă \emptyset.</i>

2.2. Organizarea semantică și organizarea sintactică a enunțului

Dacă am confrunța exemplele de mai sus cu date de limbă reale (cu texte din orice registru al limbii), am constata că fiecare dintre verbele menționate poate primi și alți determinanți în afară de cei pe care i-am sugerat. Chiar în exemplul 4[i], unde am inclus verbe zerovalente, am putea adăuga cu ușurință cel puțin un determinant: *plouă tare* sau *se întunecă devreme*, ceea ce poate conduce la o justificată îndoială a cititorului în

legătură cu validitatea clasificării de mai sus. Se impun, aşadar, o serie de precizări și noi delimitări în privința organizării sintactice a unui enunț.

Am văzut că descrierea unui eveniment se poate face în mai multe moduri, utilizându-se aceleași cuvinte, adică aceiași constituenți. Acest lucru este adevărat pentru multe dintre limbile naturale. De exemplu, faptul că „o femeie folosește detergent și apă pentru a curăța niște rufe” se poate comunica în cel puțin două variante, v. ex. (6):

- (6) a. [_{GN} O femeie] spală [_{GN} rufe].
b. [_{GN} Rufe] sunt spălate [_{GPrep} de [_{GN} o femeie]].

Desigur, nu există identitate perfectă între cele două modalități prin care se reprezintă evenimentul respectiv, pentru că în (6.a) interesul comunicativ este focalizat asupra celui care face acțiunea, în vreme ce în (6.b) interesul se mută asupra obiectului afectat de acțiune, însă constituenții enunțului sunt aceiași în ambele variante. Cele două exemple ilustrează opoziția de diateză *activ-pasiv*, denumită astfel în raport cu gradul de implicare în eveniment a constituentului *subiect*: activă în (6.a), ca inițiator al acțiunii, pasivă în (6.b) ca entitate afectată de acțiune. Același constituent, GN *o femeie* – în ambele variante inițiator al acțiunii exprimate de verb – este în (6.a) subiect, în (6.b) este un determinant periferic al verbului, încadrat într-un GPrep (complement de agent).

Din examinarea celor două enunțuri de sub (6), rezultă că descrierea evenimentului are o dublă reprezentare, pe de o parte o *reprezentare semantică* (pe care am putea-o reproduce informal ca: *cineva face o acțiune care afectează un obiect*), pe de altă parte o *reprezentare în termeni de constituenți*: GN + V + GN, respectiv GN + V + GPrep. Pentru că am văzut că aceste reprezentări nu sunt alăturări aleatorii de constituenți, le numim *organizări semantico-sintactice*, reprezentate în fig. 6 ca *organizare semantică și organizare sintactică*.

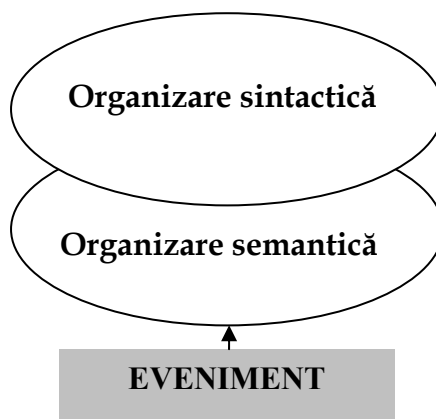

Fig. 6.

Pentru că avem de-a face cu același eveniment, ceea ce deosebește cele două variante (a) și (b), este organizarea sintactică, adică „așezarea” constituenților și valorile pe care le dobândesc în respectivele structuri (valorile lor sintactice): GN *o femeie* este subiect în (a), dar complement de agent în (b), GN *rufele* este obiect direct în (a), dar subiect în (b).

Așadar, în fig. 7. reprezentăm faptul că evenimentului „o femeie folosește detergent și apă pentru a curăța niște rufe” îi corespunde o unică organizare semantică, dar două reprezentări sintactice¹⁹.

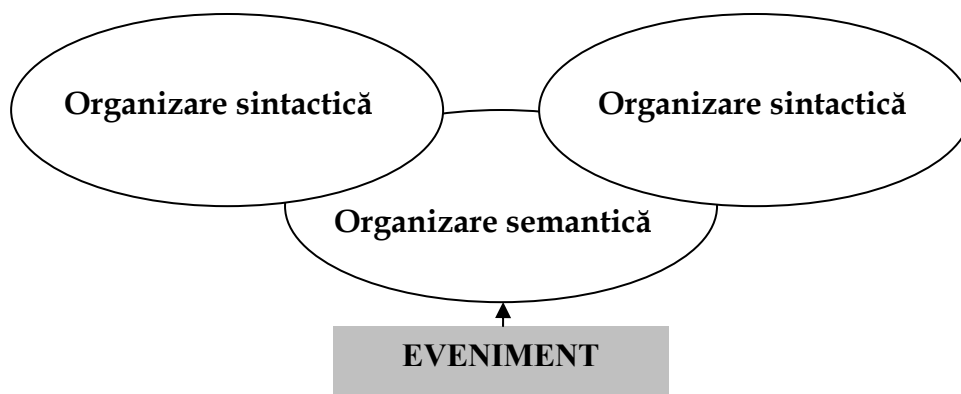

Fig. 7

În ambele ipostaze, verbul are o poziție centrală, morfologia lui activă impunând organizarea S(subiect) + V + O(biect direct) sau S(subiect) + V + Cag (complement de agent) în varianta pasivă.

Limbile naturale sunt sisteme cu un mare randament, adică sunt apte de a vehicula semnificații de o infinită varietate cu mijloace de expresie relativ reduse. În consecință, sunt numeroase situațiile în care unor

enunțuri dintr-o limbă dată le pot corespunde organizări sintactice similare, dar care „traduc” organizări semantice diferite. Figura 8. este pandantul figurii 7 și este ilustrată prin exemplele de sub (7), pe care le vom comenta în secțiunile următoare. Pentru moment, remarcăm doar similitudinea²⁰ dintre organizările sintactice ale celor trei enunțuri și admitem empiric diferența dintre evenimentele pe care le descriu, arătând că dacă le supunem aceleași operații de „reformulare”, o să obținem rezultate diferite (7'). Putem conchide, așadar, că există o relație importantă între organizarea semantică și posibilitățile de (re)organizare sintactică ale unui enunț.

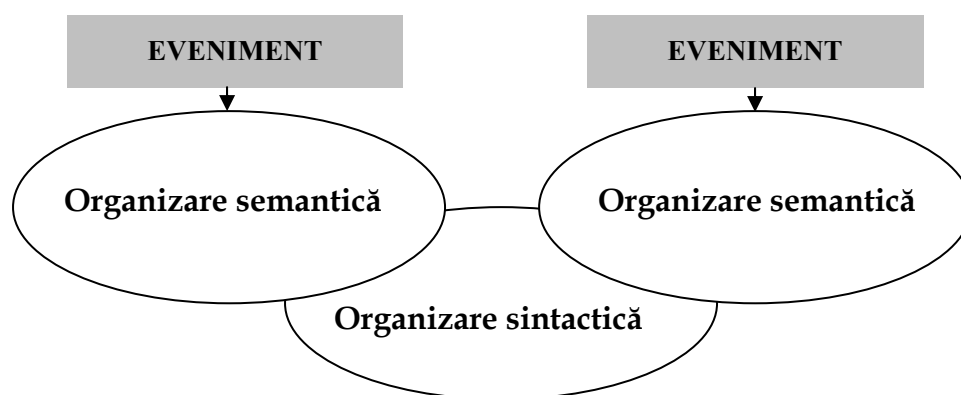

Fig. 8

(7) a. <i>Pe Ion îl strigă un prieten.</i>	$N_{Ac+pe} + V + N_N$
b. <i>Pe Ion îl doare capul.</i>	$N_{Ac+pe} + V + N_N$
c. <i>Pe Ion îl cheamă Popescu.</i>	$N_{Ac+pe} + V + N_N$
d. <i>Pe Ion se bazează echipa.</i>	$N_{Ac+pe} + V + N_N$

- (7') a. *Ion este strigat de un prieten.*
 b. **Ion este durut de cap.*
 c. **Ion este chemat de Popescu.*
 d. **Ion este bazat de echipă.*

2.3. Roluri semantice

Majoritatea categoriilor lexicale pe care le-am trecut în revistă mai sus, aparțin, din punct de vedere semantic, fie clasei predicatelor, fie clasei argumentelor sau modificatorilor. Predicatele semantice sunt operatori care atribuie funcții unor argumente. Prototipic, calitatea de predicat semantic o are verbul, acesta selectând, de regulă²¹, ca argumente, constituenți

aparținând clasei nominalelor. Și alte categorii lexicale pot avea calitatea de predicate logico-semantice: pe lângă verb, și adjectivul, numele și prepoziția pot marca tematic un argument. Între predicate și argumentele lor se stabilesc atât *relații semantice* (care presupun atribuirea de proprietăți argumentelor), cât și *relații sintactice*, dat fiind faptul că predicatele sunt centre ale unei unități complexe în care argumentele au calitatea de determinanți – grupurile sintagmatice. Așa cum în virtutea relațiilor sintactice pe care le contractează, constituenții îndeplinesc o anumită *funcție sintactică* în cadrul organizării respective, în virtutea relațiilor semantice actualizate îndeplinesc un *rol semantic*.

Rolurile semantice (sau *rolurile tematic*) sunt funcții atribuite de un predicat argumentelor sale și ele depind de semantica expresiei lingvistice care funcționează ca predicat. În literatura de specialitate nu există consens în privința inventarului complet de roluri semantice pe care le pot atribui predicatele; în prezentarea care urmează ne vom opri asupra rolurilor cel mai frecvent menționate în descrierile sintactice²².

Rolul de *Agent*, atribuit argumentului „instigator” al acțiunii, este unul dintre cele mai importante, prezența sau absența lui în schema de roluri a unui verb reprezentând un semnificativ criteriu de clasificare semantică a verbelor, cu consecințe pentru descrierea sintactică.

(8) a. [_{GN} **Balerina**] *dansează pe scena operei din București.*

AGENT

b. *Romanul este scris* [_{GPrep} *de*] [_{GN} *același scriitor*].

AGENT

Atribuirea rolului de Agent presupune ca argumentul care îl primește să îndeplinească simultan condițiile [+Animat] și [+Control].

(9) a. [_{GN} **Băiatul**] *trânțește ușa.*

AGENT

[+Animat] [+Control] (trânțește ușa intenționat, are controlul acestei acțiuni)

b. [_{GN} **Vântul**] *trânțește ușa.*

NON-AGENT

[-Animat] [-Control]

c. [_{GN} **Pisica**] *trânțește ușa.*

NON-AGENT

[+Animat] [-Control]

- (11) a. [_{GN} *Scaunul*] a căzut din balcon.
 TEMĂ
- b. [_{GN} *Ioana*] aleargă spre casă.
 TEMĂ/AGENT
- c. [_{GN} *Cartea*] este pe masă.
 TEMĂ
- d. Ion mi-a dăruit [_{GN} *o carte*].
 AGENT TEMĂ
- e. Ana a dat [_{GN} *100 de lei*] [_{GPrep} *pe*²⁴ [_{GN} *carte*]].
 AGENT TEMĂ₁ TEMĂ₂
- f. [_{GN} *Ioana*] este vecină [_{GPrep} *cu mine*].
 TEMĂ₁ TEMĂ₂
- g. [_{GN} *Ioana*] și [_{GN} *Maria*] seamănă foarte bine.
 TEMĂ₁ TEMĂ₂
- h. Ioana citește [_{GN} *un roman*].
 AGENT TEMĂ
- i. Îmi tihnește această [_{GN} *vacanță*].
 TEMĂ
- j. lectura [_{GN} *articolului*]
 TEMĂ

Cauzalul sau *Forța*²⁵ este rolul atribuit argumentului care provoacă direct, adică nemediat îmfăptuirea unei acțiuni sau a unui eveniment și care, spre deosebire de Agent, nu are trăsătura [+Control], adică lipsește componenta semantică „intenționalitate”. Astfel, rolul de Cauzal îl pot avea inanimate, ca în exemplele (a) și (b), dar și animate, ca în (c), (d) și (e):

- (12) a. [_{GN} *Bruma*] a distrus florile.
 FORȚĂ/CAUZAL TEMĂ
- b. [_{GN} *Băutura*] l-a îmbolnăvit pe bietul om.
 CAUZAL PACIENT
- c. [_{GN} *Șoferul*] l-a accidentat pe biciclist. (l-a lovit neintenționat)
 CAUZAL PACIENT
- d. [_{GN} *Ana*] l-a făcut [_{GN} *pe Ion* _i] să verse [\emptyset ²⁶ _i] paharul.
 AGENT TEMĂ CAUZAL
- e. supărată [_{GN} *pe Ion*]
 CAUZAL

Pentru exemplul (d) sunt necesare unele precizări: *Ana* nu este argument al verbului *a vărsa*, dar influențează (în mod indirect) înlăptuirea actului respectiv (*Ana* este Agent pentru verbul *a face*). Ea acționează asupra actantului *Ion* (Temă în raport cu predicatul *a face*), care va realiza acțiunea de *a vărsa paharul*, fără intenție, deci fără a avea controlul asupra acestei acțiuni. Așadar, subiectul (nelexicalizat) al verbului *a vărsa* primește rolul²⁷ de Cauzal.

Rolul de *Instrument* se atribuie de regulă entităților întrebuințate de Agent pentru a înlăptui o acțiune.

- (13) a. *Ion cântă* [G_{Prep} *la vioară*].
AGENT INSTRUMENT
b. [G_N *Biciul*] *l-a rănit pe băiat*.
INSTRUMENT/FORȚĂ PACIENT
c. [G_N *Lama cuțitului*] *a tăiat fața de masă*.
CAUZAL/?INSTRUMENT PACIENT

În situațiile în care Agentul nu este lexicalizat, rolul de Instrument se poate amalgama cu cel de Forță sau de Cauzal, ca în (b) și (c), contextul fiind cel care poate lămuri dacă se poate presupune sau nu un Agent responsabil de declanșarea acțiunii. Actualizarea rolului de Instrument depinde de prezența unui Agent. Astfel, în (c), dacă respectivul cuțit a căzut accidental, rolul de Instrument nu mai este justificat.

Experimentatorul este rolul pe care îl primesc argumentele cu trăsătura [+Animat]. Experimentatorul este cel care percepe sau simte ceva, iar *Stimulul* este ceea ce declanșează respectiva percepție sau senzație. Atribuirea acestui rol se extinde în unele lucrări și la predicate de cogniție. Experimentatorul se poate amalgama și cu rolul de Agent, dacă exercită control asupra evenimentului respectiv.

- (14) a. [G_N *Mă*] *doare capul*.
EXPERIMENTATOR
b. [G_N *Mi*]-*a priit excursia*.
EXPERIMENTATOR TEMĂ
c. [G_N *Toți studenții*] [G_N *îl*] *iubesc* [G_N *pe profesorul Ionescu*].
EXPERIMENTATOR STIMUL
d. [G_N *Ana*] *a realizat* [G_C²⁸ *că aceasta este o iubire imposibilă*].
EXPERIMENTATOR STIMUL

e. [Ø] *Am ascultat cu atenție* [GN *argumentele lui*].

EXPERIMENTATOR/AGENT STIMUL

f. *o idee scumpă* [GN *iluminiștilor*].

EXPERIMENTATOR

Posesorul este rolul entității care deține ceva, respectiva „posesiune” fiind una alienabilă sau inalienabilă (ca în (b) și, prin extindere, și în (c), unde avem de-a face cu un predicat complex: *este cumnată*):

(15) a. Ø *Au mai multe case decât le-ar fi necesare.*

POSESOR TEMĂ

b. *De când nu mai face sport*, [GN *Ion*] *a cam făcut burtă.*

POSESOR TEMĂ/REZULTAT

c. *Doamna blondă care intră acum* [GN *îmi*] *este cumnată.*

TEMĂ POSESOR

d. *Studentii* [GN *acestui profesor*] *sunt încântați de prelegerile lui.*

EXPERIMENTATOR POSESOR STIMUL

Beneficiarul este un rol înrudit cu cel de Posesor, însă spre deosebire de acesta, se actualizează în momentul în care o entitate animată primește sau obține ceva spre folosul său:

(16) a. [GN Ø] *am primit un minunat cadou de la prietenii mei.*

BENEFICIAR

b. *Prietenii mei* [GN *mi*]-*au făcut un minunat cadou.*

AGENT BENEFICIAR TEMĂ

c. Ø *Am pregătit un ceai și* [GN *pentru tine*].

AGENT TEMĂ BENEFICIAR

d. *El e cel care* [GN *m*]-*a învățat acest joc.*

TEMĂ/BENEFICIAR TEMĂ

Destinatarul și *Ținta* sunt roluri apropiate semantic, ele se atribuie în cazul predicatelor care implică transferul unei entități (și uneori și schimbarea de posesie, ca în (a) și (b)). *Ținta*, spre deosebire de *Destinatar*, este un rol „circumstanțial”, care se asociază cu entități abstracte ce pot implica și rolul de Locativ, v. (c) și (d). În (e), *Ținta* este abstractă și este o calitate a entității cu rol de subiect. Enunțul (d) conține o anume ambiguitate, fiind deopotrivă posibilă și o citire de tip „calitate” a subiectului.

- (17) a. Ø [GN **Mi**] *au trimis o invitație la nunta lor.*
 AGENT DESTINATAR TEMĂ
- b. *Ana i-a dat cheile* [GN **Mariei**].
 AGENT TEMĂ DESTINATAR
- c. Ø *Au plecat spre* [GN **Ploiești**].
 AGENT/TEMĂ ȚINTĂ
- d. Ø *Au ajuns* [GAdv **departe**] / [GC **unde au vrut**].
 AGENT/TEMĂ ȚINTĂ ȚINTĂ
- e. Ø *A ajuns* [GN **ministru**].
 TEMĂ ȚINTĂ

Locativul este un rol „circumstanțial” care se asociază cel mai frecvent cu rolul de Temă, precizând plasarea în spațiu a acesteia, ca în (a) și (b), dar se poate asocia și cu rolul de Experimentator sau de Instrument, ca în (c) și (d).

- (18) a. Ø *Au pus cărțile* [GPrep **pe masă**].
 AGENT LOCATIV
- b. Ø *Locuiește* [GPrep **la Paris**] *de câțiva ani buni.*
 TEMĂ LOCATIV
- c. *Mă cam ustură de la o vreme* [GN **gâtul**].
 EXPERIMENTATOR LOCATIV
- d. *Pendulul lovește* [GPrep **în peretele cilindrului**].
 INSTRUMENT LOCATIV
- e. *Durerea răspunde* [GPrep **în umăr**].
 STIMUL LOCATIV
- f. *Actorul acesta nu figurează* [GN **în programul spectacolului**].
 TEMĂ LOCATIV
- g. *Stai* [GN **locului**], *copile!*
 LOCATIV

Tot roluri „circumstanțiale” sunt și rolurile de *Sursă*, *Parcurs*, *Modal* și *Măsură*. Sursa poate fi sursă locativă, ca în (a) sau sursă temporală, ca în (b) și se atribuie unor argumente plasate la polul opus față de Țintă, ele reprezintă punctul de „plecare” (concret sau abstract) al unui eveniment. Rolul de *Parcurs* se atribuie unui argument „temă” a unui traseu, ca în (c) și (d), iar rolurile *Modal* și *Măsură* implică evaluarea modalității, respectiv a măsurii în care se realizează evenimentul (v. (e) și (f)).

oposițiile referitoare la „natura” influenței exercitate de asupra entităților respective.

În fig. 9 se prezintă schematizat această relație între roluri și corespondența dintre roluri specifice unui predicat – roluri tematice și macro-roluri.

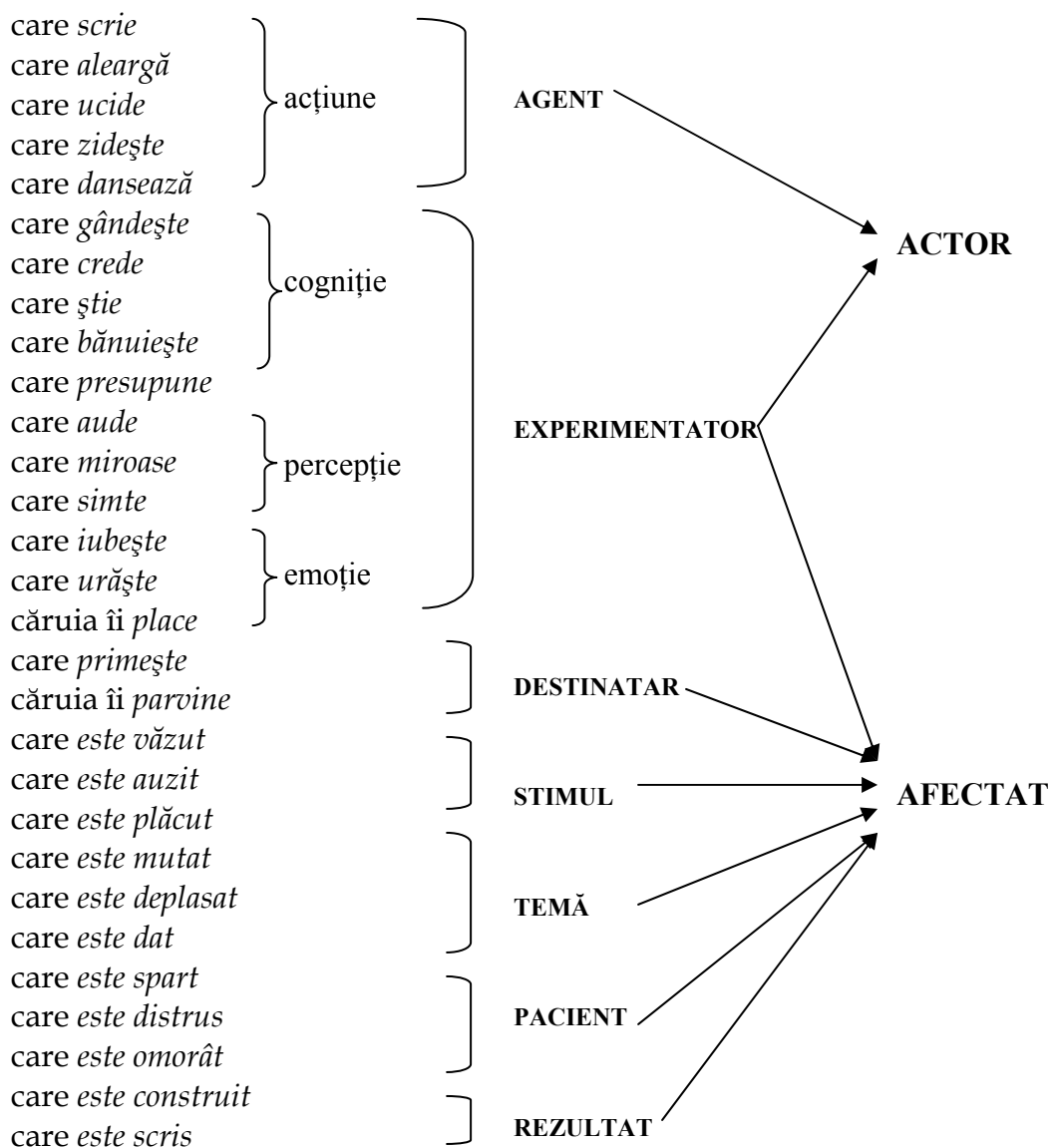

Fig. 9 Generalizare: roluri specifice verbelor – roluri tematice – macro-roluri

2.4. Codarea lingvistică a relațiilor din grupul sintagmatic

În secțiunea 2.2., am văzut că valența se definește ca virtualitate combinatorie a unui cap lexical. Examinarea schemei de valențe de care dispune o anumită categorie lexicală (număr de valențe și tip de constituenți selectați) permite decelarea unor subclase și subcategorii.

Un aspect important în identificarea schemei de valențe a unui centru îl reprezintă constrângerile pe care le implică această combinație, caracterul *necesar* al asocierii cu un anumit determinant. În structura unui enunț, constituenții care se grupează în jurul unui centru se deosebesc în funcție de „intimitatea” relației cu acesta. În *grila de valențe* a unui centru se includ numai acele determinări care sunt selectate, „atrase” de el. Conceptul de argument al unui predicat interferează cu cel de valență, aceasta indicând numărul de argumente (actanți) pe care capul le poate primi și forma impusă acestora prin fenomenul de recțiune. Cele două concepte – conceptul semantic de *argument* și conceptul sintactic de *valență* sunt unitățile care descriu la nivel minimal, organizarea semantică, respectiv sintactică a enunțului.

Vom urmări în continuare cum se articulează cele două organizări despre care am vorbit, prin ce mecanisme de codare lingvistică se realizează „joncțiunea” dintre atribuirea rolului semantic și selecția determinantului care primește acel rol.

Argumentele unui predicat sunt selectate de acesta pe baza unei grile de subcategorizare (care stabilește numărul complinirilor și natura lor lexicală) și primesc roluri tematice în acord cu semantica aceluia predicat. Toate argumentele unui predicat trebuie să fie „autorizate” de acesta, cu alte cuvinte, un constituent nu poate apărea într-o structură dacă prezența lui nu este „cerută” de grila de subcategorizare a centrului și dacă nu respectă condițiile impuse de aceasta.

- (20) a. *În raportul înaintat comisiei, cercetătorii s-au referit la factorul acesta.*
b. **În raportul înaintat comisiei, cercetătorii s-au referit factorului acestuia.*
c. *Dana i-a trimis lui Andrei cartea la birou.*
d. **Dana i-a trimis lui Andrei cartea birou.*

Exemplele (20-b) și (20-d) nu sunt gramaticale, pentru că în ambele enunțuri există câte un constituent neautorizat în configurația sintactică respectivă (*factor*, respectiv *birou*). Nominalul *factor* din (20.b) nu este un

constituent autorizat de verbul *a se referi*, pentru că acesta are o schemă bivalentă – se combină cu un nominal în nominativ și cu un nominal în acuzativ prepozițional (prepoziția impusă de acest verb este întotdeauna *la*). În lipsa prepoziției, cea de-a doua valență nu poate fi saturată, pentru că prepoziția este cea care „autorizează” prezența aceluși nominal în structură, prin marcarea lui cazuală. *Cazul* înseamnă „formă”, or, în lipsa unei marcări cazuale corespunzătoare, nominalul respectiv nu poate avea o „formă” acceptabilă în respectiva configurație sintactică. Marcarea prin dativ a nominalului *factor* nu este validată în contextul (20.b), de aceea enunțul este agramatical. În (20.d), verbul trivalent *a trimite* și-a saturat toate cele trei valențe (V + *cineva* + *cuiva* + *ceva*), așadar, nominalul *birou* nu poate primi de la acest verb niciun rol tematic și nici nu poate fi autorizat sintactic în structura respectivă.

În concluzie, pentru actualizarea unei valențe, corecta marcarea lingvistică a relației cu centrul care o selectează este crucială.

Mărcile prin care se realizează *codarea lingvistică* a relației de dependență dintre determinativ și centrul care îl guvernează depind de natura respectivului centru de grup sintagmatic. Astfel, centrul verbal impune restricții cazuale și (în anumite situații particulare) restricții privind acordul, restricții privind selecția unei prepoziții sau privind selecția unei anumite conjuncții (ceea ce antrenează și restricții modale pentru verbul din propoziția subordonată respectivă). Adjectivele, adverbele, interjecția și nominalele, când au calitatea de centru de grup, pot impune de asemenea restricții formale determinativului (caz realizat flexionar sau marcat prin intermediul unei prepoziții).

Am văzut în secțiunea 2.1. că, pe lângă nominale, în GV pot fi incluse și alte determinative. Cu alte cuvinte, pe lângă valența de combinare cu un nominal, verbul dispune și de posibilitatea de a se combina cu adjective, adverbe și interjecții. Adverbele și interjecțiile se leagă direct de verb, dar legarea sintactică de centru nu presupune marcarea formală din partea verbului (adverbele și interjecțiile sunt invariabile, nu au categoria gramaticală a cazului). În ceea ce privește adjectivul, mărcile lui formale sunt „copiate” de la un nominal cu care „se acordă”. Legarea lui de verb se face întotdeauna într-o configurație ternară, în care intră și un nominal, de ex.: *fata₁ este₂ harnică₃*.

În exemplele următoare înregistrăm diverse situații în care constituenți cu rol de determinative se leagă prin variate mijloace de un centru sintagmatic. În secțiunea următoare vom face delimitările necesare privitoare la statutul sintactic al acestor determinative.

2.4.1. Marcare cazuală și restricții privind acordul

Dependența de centru³¹ se marchează prin caz flexionar mai ales în GV, dar și în celelalte grupuri, cu anumite restricții.

În GV, se leagă direct de centrul grupului, nominale în nominativ, acuzativ și dativ. Verbul-centru este cel care le "atribuie" acest caz.

► **nominale în nominativ**³²:

- [_{GV} *Fetița_N i-a zâmbit fericită*].
- [_{GV} *Dana este fetița_N ei*].

► **nominale în acuzativ**:

- [_{GV} *Ion a înfiat un copil_{Ac}*]. / [_{GV} *Ei l-au cunoscut pe³³ președinte_{Ac}*].
- [_{GV} *Profesorul îi învață pe copii gramatică_{Ac}*].

► **nominale în dativ**:

- [_{GV} *Florile i le-am oferit ei_D*].

► **nominale în nominativ-acuzativ** (caz „neutru”, nemarcat³⁴):

- [_{GV} *Pe el l-au desemnat șef_{N/Ac}*].

Dat fiind faptul că unele interjecții preiau disponibilități combinatorii ale verbelor cu care sunt echivalente semantic, putem întâlni și în **GInterj** determinativi legați direct de centru:

► **nominale în nominativ**:

- [_{GInterj} *Hop și Ion_N*], *că și el e om!*

► **nominale în acuzativ**:

- [_{GInterj} *Iată cartea_{Ac}*] *pe care o căutai!* / [_{GInterj} *Uite-l pe George_{Ac}*]!

► **nominale în dativ**:

- [_{GInterj} *Vai nouă!*]

În **GAdj**, direct legate de centru pot fi:

► **nominale în dativ**³⁵:

- *Au luat niște măsuri* [_{GAdj} *adecvate momentului_D*].

► **nominale în acuzativ** (numai cu adjectivul *dator*³⁶):

- *Este* [_{GAdj} *dator fratelui său o mare sumă_{Ac} de bani*].

Nominalele dependente direct de centrul **GAdv**³⁷ pot fi doar:

► **nominale în dativ**:

- [_{GAdv} *Ulterior datei_D afișate*] *nu mai putem reține biletele.*

În interiorul GN, determinativele marcate cazual sunt:

► **nominale în genitiv:**

- [_{GN} sosirea vacanței_G]
- [_{GN} pălăria vânătorului_G]

► **nominale în dativ:**

- [_{GN} decernarea de medalii sportivilor_D]
- „și somnul, [_{GN} vameș vieții_D], nu vrea să-mi ieie vama. (Eminescu, Poezii,168)
- [_{GN} Slavă ție_D, Doamne_D]!
- [_{GN} pletele-ți_D] curg râu

► **nominale în nominativ (rar):**

- [_{GN} devenirea Operei Române instituție_N de stat], (apud Stan, 2005:116)

► **adjective (determinanți și modificatori) care copiază de la centrul nominal mărcile de gen, număr și caz:**

- **acești tineri / toți tinerii / unii tineri**
- **tinerii blonzi / tinerii români / tinerii (bine) hrăniți**

Legarea de centru a constituenților din **GPrep** se face, de regulă, în mod direct, prepoziția fiind, alături de verb, un important „atribuitor” de caz. Includem aici numai centre prepoziționale „pline semantic”, adică purtătoare de sens lexical. Celelalte prepoziții sunt doar transmițătoare de caz, așa cum vom vedea în paragraful următor³⁸.

► **nominale în acuzativ:**

- [_{GPrep} după [_{GN} **Paști**_{Ac}]]; [_{GPrep} către [_{GN} **munți**_{Ac}]];

► **nominale în genitiv:**

- [_{GPrep} înaintea [_{GN} **icoanei**_G]]; [_{GPrep} contra [_{GN} **corupției**_G]];

► **nominale în dativ:**

- [_{GPrep} datorită [_{GN} **inspirației**_D]]; [_{GPrep} grație [_{GN} **intervenției**_D]];

2.4.2. Marcare a cazului prin intermediul prepoziției

Cazul atribuit de un centru poate fi „transmis” determinativului și prin intermediul unei prepoziții. În categoria „transmițătorilor de caz” intră prepozițiile-regim: *de, la, în, pe* etc., în clasificarea tradițională – prepoziții cu regim de acuzativ. Așadar, în toate situațiile, cazul transmis prin intermediul prepoziției este cazul **acuzativ**.

În **GV**:

- [_{GV} Se bizuie pe prieteni_{Ac}]. / [_{GV} Depindem de părinți_{Ac}].
- [_{GV} Pe el l-au desemnat drept șef_{Ac}]. / [_{GV} S-a angajat ca stewardesă_{Ac}].
- [_{GV} A luat-o de nevastă_{Ac}].

În GInterj:

- [_{GInterj} Halal de ei_{Ac}]!
- [_{GInterj} Vai de ei_{Ac}]!

În GAdj:

- *Au luat niște măsuri* [_{GAdj} adevate cu momentul].
- *Ion este* [_{GAdj} gelos pe fratele_{Ac} *lui*].
- *măsurile* [_{GAdj} incluse în plan_{Ac}]

În GAdv:

- *Se comportă* [_{GAdv} similar cu primii_{Ac}].
- *Locuiește* [_{GAdv} mai sus de biserica_{Ac}].

În GN:

- [_{GN} văr cu Gheorghe_D]
- [_{GN} carte cu poze_D]
- [_{GN} măsuri de criză_D]

În GPrep

- [_{GPrep} până la [_{GN} Paști_{Ac}]]; (să se compare cu *până atunci*)
- [_{GPrep} până în [_{GN} stație_{Ac}]]; (să se compare cu *până acolo*)

2.4.3. Selecție a unui conector propozițional

În situațiile în care constituentul dependent de un centru sintagmatic este *propozițional* (adică include un GV cu centru formă verbală personală), legarea acestui constituent de centrul grupului în care se încastrează se face prin intermediul unui conector – conjuncțional sau relativ. Așa cum constituentii nominali trebuie să fie „autorizați” de centrul grupului-*gazdă*, și constituentii propoziționali (care intră în aceleași poziții sintactice) au nevoie de o „legare” corespunzătoare cu restul grupului. Conectorul este cel care trebuie să se supună constrângerilor centrului.

Conectorii conjuncționali sunt elemente funcționale (opuse categoriilor lexicale precum V, N, Adj etc.), care transformă un enunț independent, de exemplu: *A înflorit liliacul*, într-un argument al unui predicat³⁹: *Se bucură că [a înflorit liliacul]*. În exemplele de mai jos, includem numai constituentii propoziționali „selectați” de un centru sintagmatic. Aceștia se includ în structura grupului prin conjuncțiile *că, să, ca...să și dacă*.

În **GV**, unele centre selectează doar conjuncția *că*, altele doar *să* sau *ca...să*, altele conjuncția *dacă*. Așadar, selecția conjuncției depinde de lexemul verbal cu rol de centru, fiind o restricție de actualizare a respectivei valențe.

Conjuncția *că* este selectată de verbe care semantic permit asocierea cu aserțiuni cărora le atribuie rolul de Temă. Aserțiunea poate fi asumată ca adevărată (*spune, crede*), neadevărată (*pretinde, minte*) sau poate fi pur și simplu neasumată de locutor (*presupune, (se) pare*). Verbele *dicendi*, prin care enunțuri în vorbire directă sunt incluse în discursul raportat, selectează conjuncția *că* dacă secvența din vorbire directă este o aserțiune.

- [GV Cred [GC *că* lucrarea va fi gata în septembrie].
- [GV Pretinde [GC *că* mi-a spus despre nota de la teză].
- [GV Se presupune [GC *că* va fi gata mâine].
- [GV Ai spus [GC *că* lucrarea va fi gata mâine].

Conjuncția *să* este selectată fie de verbe *modalizatoare deontice* (prin care se exprimă o atitudine prescriptivă din partea unei instanțe morale sau de altă natură: *a se cuveni, a se cădea, a trebui*), *volitive* (prin care se exprimă o dorință: *a vrea, adori, a nădăjdui*) sau *apreciative* (*a detesta, a-(i) displăcea*), fie de verbe de comunicare (*a spune, a scrie*) sau aspectuale și modale (*a putea, a continua, a începe*). Și verbele *dicendi* pot selecta conjuncția *să*, dacă propoziția transpusă în vorbirea indirectă nu este o aserțiune, ci este imperativă:

- [GV Ai spus [GC *să* terminăm până la 12].
- [GV Nu se cuvine [GC *să*-i dai telefon la ora aceasta].
- [GV Aș vrea [GC *să* mă ascuți cu atenție].
- [GV Mă deranjează [GC *să* ascult prostiile lui].
- [GV A continuat [GC *să* bată câmpii încă o oră].

Conjuncția compusă *ca...să* este o variantă a lui *să*. Selecția ei este condiționată de aceleași condiții semantice ca în cazul lui *să*, dar se deosebește de aceasta prin faptul că un constituent al propoziției pe care o introduce este „avansat” spre stânga. Să se compare:

- [GV Trebuie [GC *să* termine lucrarea până mâine].
- [GV Trebuie [GC *ca* până mâine *să* termine lucrarea].
- [GV Vrea [GC *să* vină Ana cu el].

- [GV Vrea [GC **ca** Ana **să** vină cu el].

Anumite verbe admit selecția ambelor conjuncții, **că** și **să**, diferența constând în valoarea *asertivă* vs. *nonasertivă* a propoziției încastate în grup:

- [GV M-a învățat [GC **că** numai prin muncă poți reuși]. (asertivă)
- [GV M-a învățat [GC **să** mă stăpânesc]. (nonasertivă)

Conjunția **dacă** (cu varianta **de**, de care se deosebește stilistic) are rol de marcă a interogației transpuse în vorbire indirectă:

- [GV Întreabă-l [GC **dacă** are timp pentru mine]!
- [GV Nu se știe [GC **dacă** mai plecăm].

sau rol de marcă introductivă pentru un enunț modalizat *ipotețic*:

- [GV Depinde de tine [GC **dacă** vii].

În **GInterj**, conectorul conjuncțional selectat este numai **că**:

- [GInterj Iată [GC **că** ai avut dreptate]!
- [GInterj Zău [GC **că** nu m-am așteptat la una ca asta]!

În **GAdj**, pot funcționa drept conectori ai unor constituenți propoziționali atât conjuncția **să** (**ca...să**), cât și **că** sau **dacă**:

- [GAdj Supărată [GC **că** n-ai venit], a plecat.
- Nu e [GAdj sigură [GC **dacă** va putea pleca].
- Nu e niciodată [GAdj dispusă [GC **să** plătească mai mult].
- Nu e [GAdj dispusă [GC **ca** pentru asta **să** plătească mai mult].

Centrul **GAdv** selectează și el toți cei trei conectori: **că**, **să**, **dacă**:

- [GAdv Desigur [GC **că** ai dreptate].
- Nu este [GAdv sigur [GC **dacă** a reușit].
- Este [GAdv posibil [GC **să** prindem și noi bilete]

Și unele nominale - centru de **GN** selectează conectori conjuncționali, selecția depinzând de relația semantică pe care respectivul nominal o stabilește cu un verb. Astfel, substantive precum *știre*, *informație*, *credință* vor selecta conjuncția **că**, întocmai ca verbele *a ști*, *a informa*, *a crede*, substantivul *întrebare* va selecta conjuncția **dacă**, iar *dorință* se va combina cu **să**:

- Are [GN informații [GC **că** ești vinovat].
- Se pune [GN întrebarea [GC **dacă** avem toate datele problemei]
- [GN Dorința [GC **să** reușim] e cea care ne dă putere.

Conectori relativi sunt un tip special de operator al încadrării unei propoziții în structura unui grup sintagmatic. Spre deosebire de conectorul conjuncțional, pronumele, adjectivele și adverbele relative aparțin, pe de o parte, structurii sintactice a configurației pe care o introduc, pe de altă parte, în calitate de conectori, se supun și unor constrângeri din partea grupului în care intră subordonata. Deși inventarul lor se suprapune în mare măsură, conectorii relativi se împart în două clase în funcție de tipul de constituent propozițional pe care îl introduc: (a) *relative propriu-zise* și (b) *relative interogative*. Prin transpunerea în vorbire indirectă a unei interogative parțiale (în care este chestionat alt constituent decât predicatul), cuvântul interogativ capătă și rol de conector: **Unde** mergi? – *M-a întrebat unde merg; Cine pleacă? – Mă interesează cine pleacă*. Pentru că unele contexte pot fi ambigue, un test rapid de identificare a statutului de relativă-interogativă este inserția adverbului *anume*, exclus din contexte neinterogative. De exemplu, în *Nu-mi pasă cine pleacă* vs. *Nu-mi pasă de cine pleacă*, numai primul exemplu conține o relativă-interogativă: *Nu-mi pasă cine **anume** pleacă* vs. **Nu-mi pasă de cine **anume** pleacă*. Natura interogativă a acestor construcții face ca ele să fie selectate de centre sintagmatice care admit și selecția conjuncției *dacă*.

În **GV**:

- [_{GV} Întrebă-l [_{GC} **cine** are timp pentru mine]!
- [_{GV} Nu se știe [_{GC} **ce** mai facem în continuare].
- [_{GV} Depinde de tine [_{GC} **cu cine** vii].

În **GAdj**:

- *Eram* [_{GAdj} curioasă [_{GC} **cine** va putea pleca].

În **GAdv**:

- *Nu mi-este* [_{GAdv} limpede [_{GC} **ce** are de gând].

În **GN**:

- *Mi-am pus* [_{GN} întrebarea [_{GC} **cine** ne va ajuta cu colectarea datelor].

Relativele propriu-zise se includ în structura grupului-gază prin intermediul unui conector relativ cu statut de anaforic (lipsit de referință proprie), deci centrul grupului este cel de la care relativul își procură referința (este antecedentul elementului anaforic relativ): *Fata blondă este logodnica lui Dan* – [_{GN} **Fata**_i blondă [**care**_i ține **t**_i o carte în mână] este logodnica

lui Dan. Indicele *i* marchează relația de coreferențialitate a celor două nominale, dar este și indicele unei categorii abstracte (*t*), care indică locul ocupat de relativ în structura sintactică a propoziției. Cele trei elemente: *antecedentul*, *relativul* și *t* (urma relativului în configurația sintactică a propoziției căreia îi aparține) formează un „lanț” coreferențial. Prin acest mecanism semantico-sintactic se realizează legarea constituentului propozițional relativ de centrul unui grup nominal.

Încadrarea constituentelor propoziționale relativi în alte grupuri decât cel nominal este de asemenea posibilă, dar mecanismul de legare presupune încă o operație: „ștergerea” antecedentului (locul în care ar trebui să se afle acest antecedent îl notăm cu *e*).

În GV:

- $[_{GV} \text{Vine în excursie } [_{GN} \text{cineva}_N] . \rightarrow [_{GV} \text{Vine în excursie } [_{GN} \text{e}_N]] [_{GC} \text{cine termină } t_i \text{ de făcut eseul}] .$
- $[_{GV} \text{A citit } [_{GN} \text{ceva}_{Ac}] \rightarrow [_{GV} \text{A citit } [_{GN} \text{e}_{Ac}]] [_{GC} \text{ce i-ai trimis tu } t_i] .$
- $[_{GV} \text{El nu va deveni niciodată } [_{GN} \text{ceva}_N] \rightarrow [_{GV} \text{El nu va deveni niciodată } [_{GN} \text{e}_N]] [_{GC} \text{ce îți dorești tu } t_i] .$
- $[_{GV} \text{A povestit asta } [_{GN} \text{cuiva}_D] \rightarrow [_{GV} \text{A povestit asta } [_{GN} \text{e}_D]] [_{GC} \text{cui a fost dispus } t_i [_{GC} \text{să asculte}]] .$

Din exemplele de mai sus reiese că relativul substituie în același timp un nominal din grupul în care se include (*ceva*, *cuiva*, *cineva*) și un nominal din propoziția pe care o introduce (poziția nominalului respectiv, care s-a „deplasat” în capul subordonatei sub forma unui relativ, este marcată ca *t*). În primele trei exemple, cazul relativului coincide cu cazul nominalului „șters”: *vine cineva* – *cineva termină eseul*; *a citit ceva* – *ceva i-ai trimis tu*; *va deveni ceva* – *ceva îți dorești tu*. În ultimul exemplu, însă, nominalul din GV este în cazul dativ, iar pentru nominalul din subordonată (*t*, cel substituit de relativ) se impune cazul nominativ. Relativul este aici constrâns la „presiuni” diferite. Cum *cazul* înseamnă *formă*, relativul nu poate avea formal decât o unică marcă. În situații de acest tip, prevalează necesitatea ca legarea constituentului propozițional de centrul grupului-gazdă să se facă în condiții de autorizare corectă, așadar, se vor respecta „instrucțiunile” din GV: se va impune cazul dativ relativului, chiar dacă se va produce o perturbare a relației lui cu *t*⁴⁰. La fel se întâmplă și în situațiile în care constituentul „șters” din grupul-gazdă este legat de centru prin intermediul unei prepoziții-regim. Această prepoziție (cum am văzut în paragraful

2.4.2) este cea care marchează cazual constituentul, conform aceluiași „instrucțiuni” ale centrului:

- $[_{GV} El\ contează\ [_{GPrep} pe\ [_{GN} ceva_{Ac}]] \rightarrow [_{GV} El\ contează\ [_{GPrep} pe\ [_{GN} e_{Ac}]][_{GC} ce\ spui\ t_i\ tu].$

Încadrarea unui constituent propozițional relativ se face după aceleași principii și în structura altor grupuri: G_{Adj} , G_{Adv} sau G_{Interj} :

- $Sunt\ [_{GAdj} uluită\ [_{GPrep} de\ [_{GN} ceva_{Ac}]] \rightarrow Sunt\ [_{GAdj} uluită\ [_{GPrep} de\ [_{GN} e_{Ac}]][_{GC} câte\ se\ întâmplă\ t_i].$
- $Se\ comportă\ [_{GAdv} aidoma\ [_{GN} cuiva_D]] \rightarrow Se\ comportă\ [_{GAdv} aidoma\ [_{GN} e_D]][_{GC} cui\ l-a\ crescut\ t_i].$
- $[_{GInterj} Vai\ [_{GPrep} de\ [_{GN} cineva_{Ac}]] \rightarrow [_{GInterj} Vai\ [_{GPrep} de\ [_{GN} e_{Ac}]][_{GC} cine\ își\ uită\ părinții\ t_i].$

2.4.4. Aderență și adjuncție

Sub acest paragraf includem un tip special de legare sintactică, prin care anumiți constituenți se asociază direct unor grupuri sintagmatice. Aceste situații nu au fost asimilate situațiilor de sub 2.4.1., pentru că aparțin unei categorii distincte. În exemplele care urmează, legarea determinativelor de un centru de grup nu necesită autorizarea din partea centrului, deci prezența lor în structura grupului nu este reclamată de matricea centrului. Cu toate acestea, nu avem de-a face aici cu enunțuri agramaticale, precum cele de sub (20)b și (20)d, în care figurau constituenți neautorizați. Exemplele de mai jos sunt toate gramaticale, în ciuda faptului că niciunul dintre constituenții subliniați nu se includ în grila de valențe a centrului (toate verbele sunt monovalente, cu unica valență saturată de nominalele *excursionistii*, *Corina Popescu*, *pisica*, respectiv *tu* nelexicalizat, marcat prin \emptyset):

- $[_{GV} Excursionistii\ au\ umblat]\ ore_{Ac}^{41}\ în\ șir\ pe\ aceste\ coline.$
- $[_{GV} În\ clasa\ a\ X-a,\ ne-a\ venit\ profesoară_N\ Corina\ Popescu].$
- $[_{GV} \underline{D-a}\ murit\ pisica].$
- $[_{GV} Stai\ \emptyset]\ locului_D!$
- $[_{GV} Muncești\ \emptyset]\ prea\ mult.$

Legarea „facultativă”, adică legarea ce nu are nevoie de autorizarea prin prezența în grila de valențe a centrului se face mai frecvent prin alte

mijloace decât prin „aderența” la grup, anume prin mărci prepoziționale și conjuncționale:

- $[_{GV} \text{Au primit } [_{GPrep} \text{cu bucurie}] \text{ sfaturile tale}]$.
- $[_{GV} \text{Mă gândesc } [_{GC} \text{să-mi schimb mașina}], [_{GC} \text{deși e destul de nouă}]$.

Vom lămuri în secțiunea următoare statutul sintactic al acestor constituenți, deocamdată reținem că într-un grup sintagmatic pot intra: (a) determinative care au nevoie de autorizarea centrului de grup, reflexul lingvistic al acestei autorizări fiind prezența unei mărci gramaticale care să respecte „instrucțiunile” din grila de subcategorizare a centrului și (b) determinative care nu au nevoie de autorizare și care pot apărea în vecinătatea unui centru, chiar dacă nu aparțin grilei lui.

2.5. Complemente și adjuncți

În descrierile tradiționale, unitățile sintactice de bază în structura propoziției sunt *părțile de propoziție* (unități sintactice minimale), ierarhizate după principiul (in)dependenței. Se deosebesc astfel părți de propoziție *principale* (predicatul și subiectul) și părți de propoziție *secundare* (complemente și atribute la care se adaugă numele predicativ și (elementul) predicativ suplimentar).

Statutul de parte de propoziție principală atribuit subiectului și predicatului își găsește justificarea în recunoașterea unei relații de interdependență între cele două funcții și în concepția conform căreia subiectul și predicatul reprezintă structura propozițională minimală, necesară pentru transmiterea unui mesaj. Conceptul de complement trimite la constituenți aflați în dependență de regenți verbali, adjectivali, adverbiali sau interjecționali, operându-se distincția: complement necircumstanțial vs. complement circumstanțial; atributele sunt determinanți ai constituenților nominali (substantive, pronume, numerale), iar numele predicativ are un statut special, el fiind încorporat în funcția de predicat (nominal). Elementul predicativ suplimentar este considerat un determinant cu dublă dependență – în raport cu un constituent verbal (de cele mai multe ori - predicatul) și unul nominal (de regulă subiectul sau un complement).

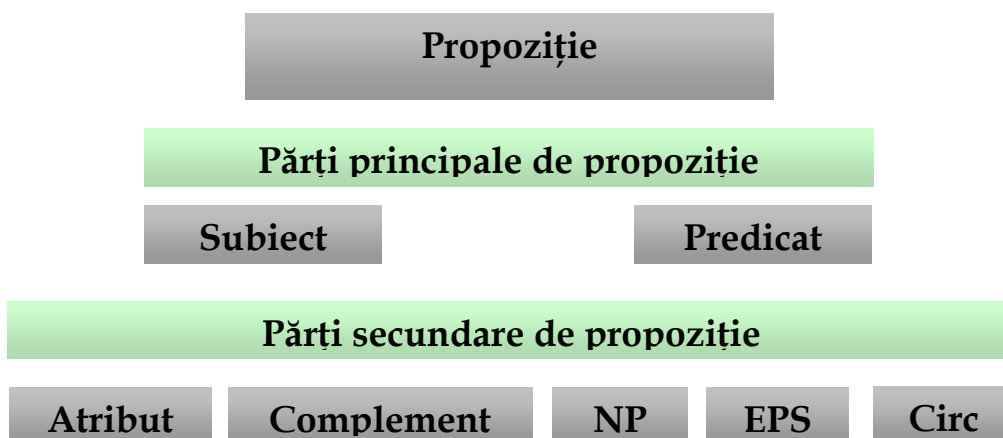

Fig. 10 Gramatici tradiționale

În gramaticile moderne, descrierea structurii enunțului se fundamentează pe ideea că în poziție centrală se plasează verbul la formă personală, care trebuie să îndeplinească o triplă condiție: să fie *predicatul semantic* (adică să atribuie proprietăți unor argumente sau să stabilească relații între ele), să fie *predicatul sintactic* (adică să autorizeze prezența în configurația respectivă a tuturor constituenților care depind de el, conform grilei lui de subcategorizare, asigurând prin aceasta coeziunea grupului) și, prin prezența mărcilor verbale personale (mod, timp, persoană, număr), să asigure autonomia enunțiativă a configurației sintactice respective, ca *predicatul al enunțării*⁴².

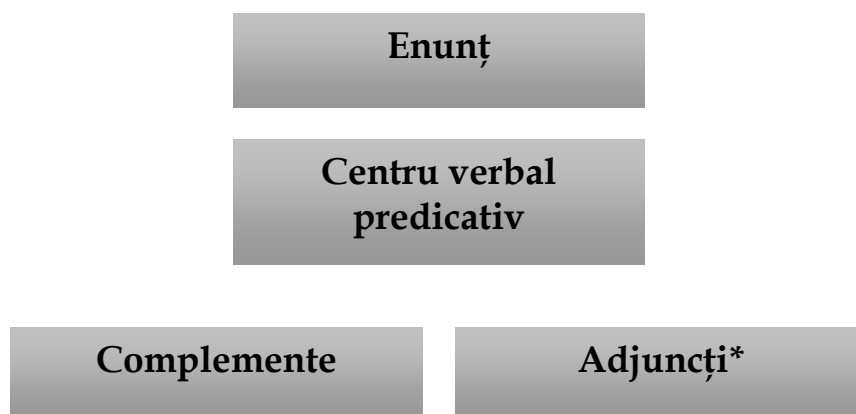

Fig. 11 Gramatici moderne

* În terminologia franceză (cf. Tesnière, 1959/1988), conceptelor de *complement* și *adjunct* – uzuale în literatura anglo-saxonă le corespund *actant*, respectiv *circumstanțial*. Și în GALR, 2008, I, p. 27 ș.u., termenul *adjunct* este folosit cu sensul generic de *termen*

Conceptul de complement își lărgeste, pe de o parte, accepția, incluzând printre pozițiile sintactice asimilate și *subiectul și numele predicativ* (alături de *complementul direct, secundar, indirect, prepozițional, posesiv, predicativ al obiectului*⁴³), pe de altă parte, se operează o restrângere, fiind excluse din clasa complementelor majoritatea circumstanțialelor. Cu excepția unor circumstanțiale „legate” sintactic de centru, toate celelalte sunt considerate *adjuncți*.

Complementele și adjuncții au în comun dependența sintactică de centrul verbal predicativ⁴⁴, însă se despart în ceea ce privește natura acestei legături sintactice cu centrul.

De exemplu, în enunțul: *Agitația i-a provocat ieri o migrenă Anei*, de centrul verbal *a provocat* depind cinci constituenți: *Agitația* (subiect), *o migrenă* (complement direct), *i- ... Anei* (complement indirect cu realizare dublă – nominal și clitic⁴⁵) și *ieri* (circumstanțial de timp). Dintre acestea, cea mai laxă legătură cu centrul verbal o are adverbul, el aducând o informație de natură circumstanțială referitoare la evenimentul descris, dar neesențială pentru gramaticalitatea enunțului. Absența adverbului temporal nu afectează organizarea sintactică a enunțului: *Agitația i-a provocat o migrenă Anei*. Suprimarea nominalului în cazul acuzativ conduce însă la agramaticalitatea enunțului: **Agitația i-a provocat ieri Anei*. Un rezultat similar se obține și dacă suprimăm nominalul în dativ: **Agitația a provocat ieri o migrenă*. Prezența adverbului nu este așadar reclamată de către centrul verbal, el este sintactic un *adjunct*. Cele două nominale în acuzativ și dativ sunt *complemente*.

O altă modalitate prin care se pot pune în evidență diferențele dintre diferiții constituenți ai enunțului în privința relației lor cu centrul verbal este utilizarea unui element anaforic⁴⁶ (v. exemplul (21)). Printr-o expresie anaforică de tipul *va face la fel se va substitui centrul GV și complementele lui*, dar nu și *adjuncții*:

- (21) a. *Dan pune cartea pe masă și Dana pune cartea pe pervaz.*
b. **Dan pune cartea pe masă și Dana va face asta pe pervaz.*
c. *Dan va corecta articolul la facultate, înainte de curs, iar Dana va corecta articolul la Institut, după ședință.*
b. *Dan va corecta articolul la facultate, înainte de curs, iar Dana va face asta, la Institut, după ședință.*

dependent. În fig.9, *adjunct* se opune conceptului de *complement* și corespunde *circumstanțialului* din GALR.

Enunțul (21.b) este agramatical pentru că prin substituția cu o expresie anaforică a secvenței *pune cartea*, constituentul *pe pervaz*, care contrastează cu *pe masă*, rămâne în afara domeniului GV care îi autoriza prezența. Asta înseamnă GPrep *pe masă* și *pe pervaz* sunt complemente ale centrului *a pune*, și nu adjuncți. Informația pe care o vehiculează cele două grupuri prepoziționale nu este exterioară grupului verbal, ca în (21.c-d).

Complementele sunt așadar constituenți *esențiali* pentru organizarea sintactică a enunțului, în vreme ce adjuncții au un caracter *periferic*. Diferența de statut dintre complemente și adjuncți constă în autorizarea / neautorizarea lor de către centrul verbal. Adjuncții nu au nevoie de autorizarea de către un centru regent, complementele sunt însă reclamate de *matricea sintactică* a centrului verbal, ele sunt constituenți *selectați* de el în conformitate cu *schema de valențe* care îi este proprie. Schema de valențe care cuprinde și informații legate de tipul complementului selectat se numește *schema matricială*.

În schema matricială a verbelor nu intră decât determinanții de tip *complement*. O metaforă din domeniul „astral” ar putea ajuta la înțelegerea mai clară a dependenței complementelor de centrul verbal, a felului în care are loc autorizarea complementelor. Ele sunt un soi de „sateliți”, „atrași” de „forța gravitațională” a centrului, spre deosebire de adjuncți, a căror traiectorie seamănă cu traiectoria meteoriților, care se pot asocia cu orice centru. În toate exemplele de sub (4), reluat aici ca (22)[i.-vii.] se pot insera adjuncți, singura restricție combinatorie fiind compatibilitatea semantică cu centrul verbal: *Ninge tare*, *Ploua aseară*, *L-a fulgerat pe câmp*, *Ion pare furios când se încruntă*, *L-a numit director acum o lună*, *Ion m-a învățat gramatică în ciuda dorinței mele*.

Din perspectivă taxonomică, diferitele tipuri de complemente se caracterizează prin trăsături definitorii de natură sintactică, spre deosebire de adjuncți, care se clasifică după criterii semantice (circumstanțiale de loc, de timp, de mod, de cauză, scop, consecutive etc.). Tiparul verbal este cel care autorizează prezența unui tip de complement, astfel încât grila de constituenți sau matricea sintactică se completează și cu informația referitoare la natura complementului. Subcategorizarea în funcție de prezența în grilă a complementului direct, de pildă, delimitează verbele tranzitive de cele intransitive (care nu acceptă complement direct). Complementele directe sunt subliniate în exemplele următoare cu o linie dublă.

(22)

i.	<i>Ninge. Plouă. Tună. Se întunecă.</i>	zerovalent	intransitiv
ii.	<i>Mă plouă. L-a fulgerat.</i>	monovalent	tranzitiv
iii.	<i>Ion aleargă. Vine ploaia.</i>	monovalent	intransitiv
iv.	<i>Ion aruncă o piatră. / Ion știe să cânte.</i>	bivalent	tranzitiv
v.	<i>Ion devine inginer. / Ion pare furios.</i>	bivalent	intransitiv
vi.	<i>Pe el îl cheamă Vasile. / L-au numit director.</i>	bivalent	tranzitiv
vii.	<i>Ion mi-a trimis o scrisoare.</i>	trivalent	tranzitiv

Este important de semnalat faptul că în exemplul 22[iv], complementul direct al verbului *a ști* nu este un nominal, ci are realizare propozițională. Constituenții propoziționali au același statut sintactic cu al constituenților lexicali, așa cum am văzut și în secțiunea anterioară, ei incluzându-se în organizarea sintactică a unui enunț atât în poziții de complement, cât și în poziții de adjunct.

În această primă parte a lucrării de față ne-am propus să înlesnim cititorului înțelegerea sintaxei complementelor în română⁴⁷, așadar ne interesează în primul rând care sunt trăsăturile lor definitorii în raport cu categoria adjunctilor (a circumstanțialelor), cu care am văzut că se află în contrast.

Rezumând cele prezentate mai sus, *complementele* se caracterizează prin următoarele trăsături prototipice:

- ▶ **unicitate** - în organizarea de bază a unui grup, un tip de complement nu se poate actualiza decât o singură dată; aparentele excepții se datorează reduplicării poziției respective prin coordonare sau prin apozitionare: *Ioana pare obosită sau supărată, Mi-am cumpărat o carte, mai precis un album.*
- ▶ **obligativitate** - este una dintre cele mai importante proprietăți ale complementelor în raport cu adjunctii; complementele sunt de cele mai multe ori obligatorii pentru constituirea grupului sintagmatic de care depind, în vreme ce adjunctii sunt în aproape toate cazurile facultativi.

Să se compare:

- (23) a. *Conflictul tinde să ia amploare.* (complement obligatoriu)
a'. **Conflictul tinde.*
b. *Am mâncat prăjitura.* (complement suprimabil)
b'. *Am mâncat.*
c. *A plecat pentru că mai avea ceva de făcut.* (adjunct)
c'. *A plecat.*

Caracterul facultativ al complementului din (23)b. privește lexicalizarea vs nelexicalizarea lui. Așa cum arătam *supra*, 2.1., tabelul (5), trebuie să se facă o distincție clară între *schema de valențe* a unui centru și *schema lui de lexicalizare*. Nerealizarea unui constituent nu înseamnă automat și absența lui din schema sintactică. În (23)b', obiectul absent se poate recupera pe baza cunoștințelor despre lume ale colocutorului, care îl va reconstitui drept „ceva comestibil”, nerelevant pentru comunicarea respectivă. Așadar, în receptarea enunțului, locul ocupat de constituentul respectiv nu se pierde.

Caracterul facultativ al constituentului propozițional din (23)c. privește atât realizarea lui lexicală, cât și realizarea sintactică. Nelexicalizarea unui adjunct înseamnă în același timp și absența lui din organizarea sintactică a enunțului. Absența unui adjunct înseamnă un minus de informație semantică, care nu afectează însă gramaticalitatea enunțului și care nu trebuie recuperată de colocutor.

Complementele ocupă așadar o poziție importantă în grila de valențe a centrului sintagmatic (care nu este întotdeauna verbul). Ele se clasifică, pe de o parte, după *poziția sintactică* pe care o ocupă în grup (v. *infra* 3.), după natura lexicală a centrului de grup, dar și în funcție de natura organizării sintactice în care se cuprind.

Se disting, din această perspectivă, complemente care aparțin unor structuri primare, *de bază* – numite *complemente matriciale* și complemente care aparțin unor structuri *reorganizate* – numite *complemente nematriciale*.

Complementele matriciale sunt incluse în grila de subcategorizare a centrului sintagmatic, fiind autorizate și în același timp reclamate de matricea lui sintactică. Din punct de vedere semantic, aceste complemente au statut de argumente ale predicatului semantico-sintactic ce le domină și primesc de la acesta un rol tematic. Cu alte cuvinte, complementele matriciale sunt *selectate sintactic și semantic* de un centru, în conformitate cu schema lui sintactică și semantică.

2.5.1. Procese sintactice de reorganizare

Din punctul de vedere al organizării, enunțurile sunt *canonice* (adică structuri de bază, construite în conformitate cu „instrucțiunile” matriciale ale centrului) și *non-canonice* (descriptibile ca rezultat al unor *procese sintactice de reorganizare*)⁴⁸. În urma unora dintre aceste procese (prezentate sub (24) - (26)), anumiți constituenți se vor include în schema de organizare a unui centru sintagmatic, dobândind în noua structură statut de complemente. Pentru că nu aparțin schemei de bază a respectivului centru, vor fi complemente *nematriciale*.

(24)	a. Ion a aruncat zarurile.	(enunț canonic <i>activ</i>)
	b. Zarurile au fost aruncate de Ion.	(reorganizare <i>pasivă</i>)
	c. S-au aruncat zarurile.	(reorganizare <i>impersonală</i> ₁)
	d. Ion aleargă .	(enunț canonic <i>activ</i>)
	d'. Se cam aleargă	(reorganizare <i>impersonală</i> ₂)

Enunțurile de sub (24) ilustrează opozițiile de diateză *activ-pasiv-impersonal*. Cele trei structuri sunt structuri corelative, care descriu același eveniment, deci au aceeași organizare semantică, dar care sunt organizate diferit sub aspect sintactic:

- (24')
a).	$\begin{pmatrix} Agent & Temă \\ GN_1 & GN_2 \\ Subiect & Cd \end{pmatrix}$;	b).	$\begin{pmatrix} Temă & Agent \\ GN & GPrep \\ Subiect & Cag \end{pmatrix}$;	c).	$\begin{pmatrix} Temă & Agent \\ GN & \emptyset \\ Subiect & (Cag) \end{pmatrix}$;
d).	$\begin{pmatrix} Agent \\ GN \\ Subiect \end{pmatrix}$;	d'.	$\begin{pmatrix} Agent \\ \emptyset \\ \emptyset \end{pmatrix}$		

În structura pasivă de sub (24)b., prin focalizarea interesului comunicativ asupra Temei, constituentul care primește acest rol se deplasează în poziție frontală, în poziția subiectului din structura activă, unde primește și cazul corespunzător acelei poziții sintactice – nominativ. Constituentul căruia i s-a atribuit în grila tematică rolul de Agent este forțat să ajungă într-o poziție marginală, la dreapta centrului verbal, însă în acea poziție nu mai poate primi cazul acuzativ (cazul obiectului direct), pentru că verbul a suferit o „intransitivizare”, deci nu mai este apt să atribuie acest

caz. În consecință, legitimarea (marcarea cazuală) în structură a acestui GN se va face numai prin intermediul unei prepoziții – prepoziția *de*. Poziția de complement de agent în care se plasează acest GN este, așadar, o poziție nematricială pentru centrul verbal, ea nu se găsea în schema inițială a verbului, ci este creată în urma reorganizării pasive a enunțului. Din bivalent, verbul pasiv devine monovalent (prin pierderea posibilității de combinare cu un nominal în acuzativ); prin atașarea complementului de agent, redevine bivalent, însă a doua valență nu face parte din schema inițială, ci este rezultatul unei reconfigurări. De vreme ce valența de combinare cu complementul de agent nu este înscrisă în grila de bază a verbului, ne putem întreba de ce acest constituent nu ar avea statut de adjunct. Răspunsul stă în corespondența dintre grila tematică și cea sintactică: acest constituent a fost legitimat tematic și rămâne legitimat sub acest aspect, ceea ce îi conferă „dreptul” de a funcționa și în structura reorganizată. Singura problemă cu care se confruntă este problema legată de autorizarea sub aspect formal, deci de marcarea cazuală (problemă rezolvată prin inserția prepoziției). Așadar, din punct de vedere semantic, ambele argumente ale structurii își conservă statutul, schimbarea de statut intervine numai în plan sintactic.

Într-o manieră similară se petrec lucrurile în varianta (24)c., unde, prin impersonalizarea construcției (și inerenta ei pasivizare), poziția sintactică de subiect este ocupată de constituentul cu rol de Temă. Întocmai ca în reorganizarea pasivă, verbul suferă o intransitivizare (rezultat al asocierii cliticului reflexiv *se*), rolul Agentului fiind și aici estompat, într-un grad mai mare decât în construcțiile pasive. Constituentului corespunzător Agentului este rareori lexicalizat în construcțiile pasive impersonale. În (24)d', organizarea de bază este una monovalentă, așadar impersonalizarea va duce la reorganizarea într-o schemă zerovalentă, prin anularea poziției subiect; rolul de Agent (atribuit în structura activă și conservat în plan semantic) nu se mai poate actualiza.

Sub (25) sunt reprezentate alte structuri obținute prin modificarea structurii sintactice primare.

- (25) a. *Trebuie [ca Ion să plece mâine].*
 b. *Ion_i trebuie [ea_a t_i să plece mâine].* (ridicare)
 c. *Cât despre Ion_i, (el_i) trebuie [ea_a t_i să plece mâine].* (dislocare la stânga)
 d. *Trebuie [ea_a t_i să plece (și el_i) mâine], Ion_i.* (dislocare la dreapta)

Ridicarea⁴⁹ (sau avansarea unui constituent) este un mecanism sintactic de reorganizare similar (sub aspectul tipului de deplasare implicat) cu cel din pasivizare, unde constituent avansează spre stânga. Deosebirea dintre cele două structuri constă în distanța pe care o parcurge acest constituent. În pasivizare, deplasarea nu depășește granițele grupului verbal, în procesul de ridicare, constituentul deplasat „iese” din grupul inițial (GC – constituentul propozițional conjuncțional) și traversează GV dominant. În locul de unde a fost extras rămâne o „urmă”, așa cum se întâmplă în relativizare (v. *supra*, 2.4.3.). Ridicări de tipul celei de sub (25)b. nu afectează matricea sintactică inițială, constituentul deplasat fiind în continuare marcat tematic și cazual (deci și autorizat sintactic) de verbul din structura originală.

În (25)c., același constituent avansează spre stânga, dar legătura lui cu centrul se rupe (v. marca prozodică a izolării), de aceea nici marcarea lui cazuală din partea verbului nu mai este posibilă. În consecință, nominalele izolate astfel trebuie autorizate prin înglobarea într-un grup prepozițional care să le atribuie caz ([_{GPrep} *cât despre* [GN]]; [_{GPrep} *în ceea ce(-l) privește* (pe)[GN]]). Sintactic, ocupă o poziție periferică, de circumstanțial de relație. Locul subiectului în structura originală poate fi ocupat de un pronume anaforic (o reconstrucție în poziție „avansată” a elementului dislocat (*el_i*)) sau poate fi suplinat de o anaforă vidă (subiect vid, nelexicalizat – tehnic, o „urmă”). Dislocarea unui constituent se poate face și în sens opus, către periferia dreaptă a structurii, ca în (25)d., unde dublarea constituentului deplasat se va face prin recuperare cataforică de informație sau prin anaforă vidă, ca în (25)c.

Poziția *subiect* este poziția privilegiată din care se produc astfel de deplasări, însă ea nu este unica posibilă. „Poziția de extracție” a constituentului ridicat poate fi de asemenea poziția de complement direct (26)a., complement indirect (26)b., complement prepozițional (26)c., nume predicativ (26)d. sau complement de agent (26)e. Exemplele de sub (26) sunt mai complicate decât cele de sub (25) pentru că deplasarea se face peste mai multe noduri⁵⁰:

- (26) a. *Cartea asta_i e obligatoriu s-o_i termin t_i săptămâna viitoare.*
 b. *Copiilor_i trebuie să le_i amintești t_i mereu de lecții.*
 c. *Pe noi_i probabil că nu e cazul să vă bazați t_i mâine.*
 d. *Al meu poate că era t_i telefonul.*
 e. *De judecător trebuie să fie semnat t_i actul.*

Exemplele de mai sus privesc numai ridicarea dintr-o poziție argumentală (subiect, obiect etc.), dar sunt posibile și ridicări din poziții nonargumentale (poziții de adjunct), de exemplu: *Din cauza voastră a fost necesar să ne întrerupem concediul* (circumstanțial cauzal deplasat peste un nod verbal). În aceste situații, având de-a face cu constituenți facultativi ai enunțului, este mai dificil să se vorbească despre urma din structura originală, pe de o parte pentru că nu există suficiente dovezi în privința topicii circumstanțialelor și pe de altă parte pentru că asocierea cu circumstanțialele este posibilă și în cazul verbelor zerovalente, așadar, prezența constituentului deplasat în vecinătatea unui verb impersonal sau a unui adverb predicativ nu pune probleme de interpretare insurmontabile.

În exemplele de sub (26)a și (26)b, în lanțul format de constituentul deplasat și urmă intervine și un clitic pronominal, coindexat cu cele două. Dublarea prin clitic a obiectului direct și a celui indirect (obligatorie în anumite condiții semantico-sintactice) poate fi considerată un fenomen de lexicalizare a urmei. Amplificarea lanțului anaforic prin inserția cliticului permite (în cazul românei și al limbilor care cunosc dublarea prin clitic) recuperarea semantică și sintactică a poziției originare a constituentului deplasat și face posibile *imbricări*⁵¹ mai complicate, v. (27):

(27) *Acestora_i poate că e bine să le_i spui t_i de două ori ce au de făcut.*

În ceea ce privește plasarea constituentului deplasat în organizarea regentei, există două situații: (a) constituentul deplasat nu se implică în sintaxa regentei, el rămâne în poziția sintactică inițială, ca în exemplele de sub (25)a.,(25)b. și (26) și (b) constituentul deplasat este încorporat în structura regentei, care este supusă unui proces de reorganizare. În cazurile de tip (a), interpretarea sintactică a construcțiilor rezultate din deplasare presupune o operație de „reconstituire” a structurii originare. În cazurile de tip (b), modificările suferite de configurația sintactică sunt ireversibile, fie pentru că afectează statutul morfosintactic al verbului din structura „gază”, ca în exemplele de sub (28), fie pentru că ridicarea se face într-o poziție diferită de poziția de origine, ca în (29):

- (28) a. *Acuzațiile_i se dovediseră a fi neîntemeiate t_i.*
b. *Ei_i trebuiau să fie ajutați t_i să rezolve problema.*
c. *Ei trebuiau ajutați t_i să rezolve problema.*

- (29) a. *Să-l_i vedem [ce mai spune t_i acum].* (ridicarea Sub în poz. de Cd)
 b. *El te_{i(Ac)} consideră eă t_{i(N)} ești competent.* (ridicare și ștergere)
 c. *Am văzut casa lui Ion.* → *I-am văzut casa t_i.* (ridicare + amalgamare)
- (30) a. *Ea e mai odihnită acum decât era ea anul trecut.*
 b. *Ea e mai odihnită acum decât ~~era~~ ea anul trecut.* (ștergere)

2.5.2. Tipuri de complemente

Din punctul de vedere al centrului de grup, complementele se clasifică în: *complemente ale verbului, ale adjectivului, ale adverbului și ale interjecției*. Consecvența descrierii ne obligă să înregistrăm și *complemente ale grupului prepozițional*, dar acestea au un statut special: actualizarea lor este întotdeauna necesară, GPrep nu poate funcționa monomembru (ca un centru „nud”, adică fără determinative, așa cum se poate întâmpla în cazul celorlalte grupuri). Complementul GPrep nu ocupă o poziție sintactică distinctă de cea ocupată de întregul grup. De aceea, complementele din GPrep vor fi complemente prepoziționale sau adjuncti incluși în alte grupuri sintagmatice.

Dintre toate categoriile lexicale, verbele au cea mai diversificată gamă de complemente. Pentru fiecare ipostază lexico-gramaticală, se actualizează o grilă de subcategorizare care poate include complinirile: (a) *subiect*, (b) *complement direct*, (c) *complement secundar*, (d) *complement indirect*, (e) *complement prepozițional*, (f) *nume predicativ*, (g) *complement predicativ al obiectului*. Acestor compliniri matriciale li se pot adăuga compliniri nematriciale, asociate cu centrul verbal în urma unor procese de reorganizare sintactică (v.2.5.1.): (a') *predicativ suplimentar*, (b') *complement posesiv* sau (c') *complement de agent*. Unele verbe pot fi subcategorizate pentru un adjunct: *circumstanțial de timp, de loc, de mod, sau cantitativ* v. (a''-d'').

- (31) a. *Vine frigul. / Mieii zburdă. / Pentru a trece el clasa, părinții fac mari eforturi. / Sosind mama prima, a citit scrisoarea înaintea lui. / Ø scriu.*
 b. *Ø Aducem dovezile. / S-a plictisit de citit ziare. / Mă mănâncă în palmă.*
 c. *El m-a rugat să-i scriu. / Ø ne-a anunțat vestea.*
 d. *Scrîindu-i o scrisoare vei lămuri lucrurile. / Îmi convine situația. / Ne este colegă.*
 e. *Ø Contăm pe voi. / Ion se îndoiește de asta. / Ø Vă mulțumim pentru invitație.*

- f. Pășările sunt albe. / Ø Părem neserioși. / Pare necesar [să...] / Ø Rămâne [cum am stabilit]. / Dacă n-a venit înseamnă [că a fost reținut].
- g. Pe băiat părinții l-au botezat John. / Ø Au numit-o [ce au vrut ei].
- a'. Ø Îl credem util. / Ea vă știa contabil la firma asta. / Le văd [cum vin spre voi].
- b'. Lui i-a murit pisica. / Ti-am găsit Ø cheile. / Au de gând să-și vândă casa.
- c'. Cărțile au fost aduse de reprezentantul editurii. / Hârtiile vor fi verificate [de cine cunoaște toate amănuntele].
- a''. Situația durează de câțva timp.
- b''. A locuit dintotdeauna aici.
- c''. Nu cred că ați procedat corect față de ei.
- d''. Părerea lui atârnă greu în luarea deciziei.

Centrul adjectival (realizat ca adjectiv propriu-zis sau ca participiu) poate domina un *complement indirect* (a), un *complement prepozițional* (b) sau un *nume predicativ* (c). Numai adjectivul *dator* poate selecta un nume în acuzativ (flexionar), care ocupă poziția de *complement direct* (d). În GAdj pot fi incluse și complemente nematriciale – *complementul comparativ* (a') și *complementul de agent* (determinativ al unui participiu pasiv):

- (32) a. Îi ești datoare o explicație. / Nu cumpără decât lucruri utile copiilor.
- b. Conștientă de riscuri, Ø a hotărât să nu plece. / Ø E cam supărată pe cine n-a fost ieri la curs.
- c. Odată ajunsă studentă, Ø va fi mai conștiincioasă decât acum.
- d. Le-am spus că îți sunt datori o explicație.
- a'. Ea părea mai hotărâtă decât voi.
- b'. Colegii atrași de voi în această poveste vor suporta aceleași consecințe.

Complementele din grupul adverbial sunt mai puțin numeroase decât complementele adjectivului: două complemente matriciale, incluse în grila de valențe a centrului adverbial - *complement indirect* (a), *complement prepozițional* (b) și un complement nematricial, asociat grupului prin reducerea unei structuri: *complementul comparativ* (a')

- (33) a. Similar celorlalți au lucrat și ei.
- b. Lucrurile s-au întâmpilat așa independent de voința ta.
- a'. Nu s-a descurcat la fel de bine ca tine.

În virtutea calității predicative din unele ipostaze ale ei, interjecția poate avea compliniri apropiate de cele ale verbului: domină complementele *directe* (a), *indirecte* (b) și *prepoziționale* (c), dar și *subiect* (d):

- (34) a. Lată [ce am găsit]. Poftim cheile!
b. Bravo lor pentru atitudinea demnă!
c. Halal de cinstea lor! / Era vai de capul lui!
d. Și ea pleosc! o palmă. Zău că n-am timp de tine!

Încheiem prima parte a acestei lucrări cu o secțiune recapitulativă, utilă, credem, pentru fixarea conceptelor prezentate aici. Exercițiile și temele propuse în continuare se concentrează asupra a două chestiuni majore ale structurii semantico-sintactice: schema de valențe și schema de roluri, urmând ca aplicațiile din partea a doua a volumului să conducă la explorarea sintaxei complementelor.

2.6. Rezumat

- ▶ Enunțurile sunt organizate *sintactic și semantic* în jurul unui centru verbal;

ORGANIZAREA SINTACTICĂ

- ▶ *Grila de subcategorizare* a verbului determină *compoziția sintactică* a enunțului (numărul de valențe și realizarea lor):
 - în funcție de regim (*tranzitiv, intransitiv*), verbele au 1, 2 sau 3 valențe (sunt *monovalente, bivalente, trivalente*), care pot fi ocupate de un constituent lexical sau propozițional; există și verbe fără nicio valență (*zerovalente*);
 - valențele unui verb corespund *pozițiilor sintactice* disponibile pentru schema sintactică a respectivului grup verbal (*subiect și complement direct, subiect, complement direct și complement indirect, subiect și complement propozițional* etc.);
 - natura constituentului selectat (GN, GAdj, GAdv, GPrep sau GV cu centru o formă verbală nepersonală) și mărcile lui formale (inclusiv tipul de conector al constituentului propozițional - conjuncția *să, că* sau *dacă* ori tipul de relativ: *care, cine, ce* etc.) depind tot de verbul centru;
- ▶ Într-un enunț, *constituenții* se organizează și în jurul altor centre - adjectivale, adverbiale, nominale - pe baza valențelor actualizate de respectivele centre; grupul astfel format se include în structura GV dominant.
- ▶ Marcarea sintactică se face *local*, în structura canonică, dar enunțurile pot fi afectate de procese sintactice de reorganizare, de cele mai multe ori prin „deplasarea” unor constituenți din poziția de bază într-o nouă poziție.

ORGANIZAREA SEMANTICĂ

- ▶ *Grila tematică* a verbului determină *compoziția semantică* a enunțului;
 - semantic, verbul este un *predicat* care atribuie proprietăți unor *argumente* sau stabilește relații între acele *argumente*;
 - în funcție de sens, verbele atribuie 1, 2 sau 3 roluri tematice, care trebuie asociate cu *argumente*;
 - asocierea dintre argumente și roluri presupune o corespondență de unu la unu, adică un argument primește un singur rol și un rol este atribuit unui singur argument;
- ▶ Nu numai verbele atribuie roluri tematice, acestea pot fi atribuite și de adjective, prepoziții și nume, în cadrul grupurilor pe care le generează (GAdj, GPrep, GN).
- ▶ *Argumentele* unui verb sunt *complementele* lui.
- ▶ Atribuirea rolului se face *local*, dar unele argumente se pot deplasa de lângă centrul care le-a atribuit rolul.
- ▶ Reorganizarea sintactică nu afectează organizarea semantică; prin deplasare, argumentele își păstrează rolul tematic atribuit în structura de bază.

ORGANIZAREA SINTACTICO-SEMANTICĂ

- ▶ Enunțurile sunt organizate în jurul unui centru verbal care selectează semantic argumente cărora le atribuie un unic rol tematic și selectează sintactic complemente cărora le conferă o poziție sintactică unică, marcându-le pentru acea poziție;

$$\begin{pmatrix} Rol_1 & K & Rol_n \\ GX & & GY \\ f_1 & L & f_n \end{pmatrix}$$

Fig.10. Generalizarea unei matrice semantico-sintactice

- ▶ Pe lângă argumente, enunțurile conțin și *adjuncți*, a căror asociere cu grupul este, de obicei, facultativă.

2.7. Exerciții și teme de discuție

1. Găsiți câte trei exemple pentru categoriile lexicale subliniate, în care să se actualizeze următoarele grile de subcategorizare:

Model: $N_D + V + N_N$ *îmi **priește** vacanța; (nu)-i **ajunge** timpul; **îți trebuie** o vacanță*

a) $N_N + V + N_{Ac}$	h) Adj + N_D
b) $N_{Ac} + V + N_N$	i) $N_N + V + \text{Prep}$ (N_{Ac})
c) $N_D + V + \text{c}ă...$	j) Adv + N_D
d) $N_D + V + \text{s}ă...$	k) Adv + <i>Rel...</i>
e) $N_N + V + \text{dac}ă...$	l) Prep + Adj
f) $V + \text{s}ă...$	m) Prep + Adv
g) Adv + <i>că...</i>	n) Adj + <i>că...</i>

2. Identificați grilele de subcategorizare ale verbelor din enunțurile de mai jos:

Model: *Nici nu **vă închipuiți** cât de inventivi **devin** oamenii când **trebuie** să **ascundă** un defect de ochii lumii.* (Libertatea, 28 feb.2006)

Notă: Observăm că unele verbe din text, privite ca intrări de dicționar, pot oferi mai multe realizări ale unui constituent. De aceea, acolo unde este cazul, după grila de subcategorizare generală, vom indica actualizarea ei în contextul dat.

- ▶ *a-și închipui:* verb bivalent [$N_N + V + N_{Ac} / \text{Conj}_{c}ă$ (P)]
 - actualizare în context: $\emptyset + V + \text{Rel}$ (P): *\emptyset nu vă închipuiți cât ...*
- ▶ *a deveni:* verb bivalent [$N_N + V + \text{Adj} / N_N$]
 - actualizare în context: $\text{Adj} + V + N_N$: *inventivi devin oamenii*
- ▶ *a trebui:* verb monovalent [$V + \text{Conj}_{s}ă$ (P)]: *trebuie să ...*
- ▶ *a ascunde:* verb bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]
 - actualizare în context: $\emptyset + V + N_{Ac}$: *\emptyset să ascundă un defect*

- a) Contemporanii relatează că Nerval rătăcea zile și nopți pe străzile murdare și neluminate ale acestor cartiere dubioase, având în permanență la el un carnet în care făcea, chiar și în mers, notații. (Călinescu, *Interstiții*, 121)
- b) Nu e limpede la ce fel de „existență” ne referim. Vă dați seama că nu vom intra, acum, în toate detaliile speculative ale acestor enorme probleme. (Pleșu, *Despre îngeri*, 51)
- c) Pentru creator arta sa are o valoare aproape terapeutică, ea seamănă păpușilor de ceară străpunse cu un ac înroșit în practicile vrăjitorești. (Blandiana, *Calitatea*, 7)
- d) Pe de altă parte, pentru cât de raționali pretindem că sîntem, recurgem nepermis de des, și cu o stranie nonșalanță, la explicații de tip magic. (Pleșu, *Despre îngeri*, 94)
- e) [...] esențial este că am depășit clipele în care contemplând un arbore nu eram în stare să știm dacă este viu sau mort, clipele în care mângâind cu pașii un pământ nu puteam ghici dacă va mai înverzi vreodată. (Blandiana, *Calitatea*, 25)
- f) Cu mine și cu frate-miu nu se purta rău, de regulă ne dădea senzația că habar n-avea că existăm. Eram copii, prin urmare foarte mulțumiți că ne lăsa-n pace. În schimb mama ne ținea din scurt, stătea cu ochii pe noi și ne bătea zilnic la cap să ne facem lecțiile, adică să ținem neapărat minte cât sîntem de bogați și de fericiți. Ne obliga să învățăm, ba chiar să și cîntăm textul ăsta. (Petrescu, *Farsa*)
- g) Guvernul (...) amenință cu pedepse foarte grave pe cei cărora le trece prin minte să ponegrească, să analizeze, să aducă vorba despre calitatea ceasornicelor. (Simionescu, *Bibliografia*, 34)

3. Rescrieți grupurile nominale din textele de mai jos, subliniind centrul de grup:

Model: Micuții resimt major această ruptură, iar consecințele pe termen lung pot fi grave. (Libertatea, 20 feb.2006)

GN₁ - micuții; GN₂ - această ruptură; GN₃ - consecințele pe termen lung

- a) (Vocea șefului) - Vizite? (Paparazzo 1) - Doi sau trei băieți cu telegrame, alți gorobeți care au adus flori și ceva cadouri și o armată de agitați cu o tonă de bunătăți. (Vișniec, *Paparazzi*, 2002)
- b) Îmi pare rău că am fost într-o polemică cu antrenorul cu care am lucrat patru ani la Steaua. (Rlib., 09 feb.2006)

- c) *Hârțiile scrise și semnate de salariații TVC în fața lui Bărbulescu au fost trimise conducerii SARTV. (Rlib., 21 feb.2006)*
- d) *Marea și neîntrecut de sensibila Bursă din Londra este locul istoric în care interesele ilustrului producător de ceasornice din Republica Dominicană se întâlnesc și se armonizează cu cele ale Italiei. (Simionescu, Bibliografia, 34)*

4. Identificați structura grupurilor verbale din enunțurile de mai jos:

Model: Mă miră că ea a aflat despre întâmplare.

GV₁ [GV [GN *mă*] *miră* [GC *că ea a aflat despre întâmplare*]]

Obs.: GC este simbolul constituentului propozițional care are un conector conjuncțional (o conjuncție subordonatoare).

GV₂ [GV [GN *ea*] *a aflat* [GPrep *despre* [GN *întâmplare*]]]

- a) *Suntem foarte dispuși să demonizăm televiziunile și cotidienele pentru dezinteresul lor cu privire la popularizarea faptelor de cultură și a produselor culturale. (Obs. cult., nr. (50) 307, 2006)*
- b) *Fenomenologii au aerul de a fi găsit un criteriu „cinstit” de evaluare a „realului” propriu-zis, singurul acceptat de „subiectul universal” ca obiect de cunoaștere: fenomenul, ceea ce este dat, ceea ce „apare” și se livrează pe sine în tocmai faptul de a apărea. (Pleșu, Despre îngeri, 46)*
- c) *Și am impresia că nicăieri nu se vede mai bine ca în jurnalul intim cum scrisul este merit, în chip fatal, reduplicării. (Călinescu, Interstiții, 13)*

5. Extrageți toate verbele din textele de mai jos și arătați care este schema lor de valențe pentru sensul actualizat în context, menționând (unde este cazul) dacă unele componente sunt suprimabile:

- a) *Mă scutur de povara trecutului și pun mâna pe clanță. Codiță mă scrutează cu ochiul său bun. Deschid ușa încercând să par cât mai relaxat. Ba, chiar încep să fluier. Indiferența lui mă omoară. Încă un pas și sunt aproape lângă, la zece metri distanță. (Cotidianul, 1 feb.2006)*
- b) *Ce-ți pasă! spune Orjen, își aranjează pantofii pe masă spre stînga, îi împinge cu cotul. Evemon Notarades îi aduce mîncare: brînză de capră și pîine și ceapă și vin într-un clondir pîntecos și rece, de pe clondir se preling broboane ca roua. Orjen mănîncă și apoi bea sorbind pe-ndelete din burduhănosul clondir, își șterge fruntea cu mîna făcută căuș și adoarme, îl visează pe Eric, figura lui cu*

gura căscată și limba ieșindu-i de-o palmă-n afară. Evemon Notarades o mîngîie pe părul ei roșu și verde, sughite privind-o. (Agopian, Fric, 10)

- c) Firește că putem gîndi lucruri care nu au corespondent „real” și că, pe de altă parte, există realități care nu pot fi gîndite pînă la capăt. Dar obiceiul nostru de a așeza mereu față-n față gîndirea și existența, de a le situa dihotomic, nu face decît să pietrifice un mal-entendu. (Pleșu, Despre îngerii, 79)

6. Identificați rolurile tematice atribuite argumentelor din enunțurile de mai jos, indicând și compoziția matricei sintactice actualizate de centrul verbal:

Model: Dan a primit o invitație.

Beneficiar	Temă
GN ₁	GN ₂
Subiect	Cd

(i) tranzacții:

- a. Ion l-a împrumutat pe Vasile cu 1000 de lei.
- b. Vasile a împrumutat 1000 de lei de la Ion.
- c. Ion s-a împrumutat la Vasile cu 1000 de lei.
- d. Cartea (m)-a costat 50 de lei.
- e. Am dat 50 de lei pe carte.
- f. Am plătit 50 de lei pentru carte.
- g. M-a taxat cu 50 de lei pentru carte.
- h. I-am dat 50 de lei pe carte.
- i. L-am plătit cu 50 de lei.
- j. Mi-a cerut 50 de lei pe carte.
- k. Mi-a vîndut cartea cu 50 de lei.

(ii) servicii:

- a. Croitorul îmi face un palton.
- b. Îmi fac un palton la croitor.
- c. Îmi fac un palton.
- d. Îmi fac singură hainele.
- e. Mă tund la o stilistă talentată.
- f. Ana se coafează foarte frumos.
- g. Mă operează de apendicită.
- h. Fă-ți o ecografie!

7. În unele GV, centrul este un verb „slab” semantic, astfel contribuția lui la sensul predicăției este minoră în comparație cu aceea a complementului. Celelalte componente din grup primesc rolul tematic compozițional, de la verb + complement „plin” semantic: *nu mi-a dat încă un răspuns* - Agent - Destinatar - (V+)Temă. De multe ori, aceste grupări au un echivalent monolexical (derivat sau înrudit semantic), în care rolul complementului este absorbit: *încă nu mi-a răspuns* - Agent - Destinatar.

Cerințe:

(a) Sortați grupările verbale din lista de mai jos după criteriul echivalenței cu un lexem verbal ($V_{\text{slab}} + \text{complement} = V_{\text{plin}}$) (atenție! lista conține și „intruși”).

(b) Comentați diferențele semantice / stilistice dintre variantele perifrastice și cele monolexicale, gândindu-vă la motivele pentru care vorbitorul ar prefera una sau alta dintre variante în situații concrete de comunicare.

(c) Sortați aceleași exemple după criteriul interpretării sintactice a grupărilor: locuțiune verbală vs. grupare liberă.

a da

a da (un) bici, a da cu chirie, a da cu împrumut, a da cu piciorul, a da foc, a da gata, a da găuri, a da în arendă, a da în clocot, a da în primire, a da însemnătate, a da la lumină, a da o palmă, a da la o parte, a da la rindea, a da la ziar, a da lecții, a da pe din două, a da pe gât, a da raportul, a da sfaturi, a da socoteală, a da un chiot, a da un sărut, a da un sfat, a da un strigăt, a da viață, a da vina pe, a(-i) da lacrimile, a-și da viața.

a face

a face un apel, a face o baie, a face un cadou, a face un calcul, a face o confesiune, a face o copie, a face un dans, a face un ocol, a face o demonstrație, a face o donație, a face un duș, a face o inspecție, a face o investiție, a face o ofertă, a face o plată, a face o prezentare, a face o propunere, a face riduri, a face pe din două, a face cu ochiul

a lua

a lua cu chirie, a lua ființă, a lua foc, a lua în arendă, a lua în armată, a lua în calcul, a lua la cunoștință, a lua măsură, a lua o gură de (ceai), a lua o măsură, a lua obicei, a lua obiceiul, a lua parte, a lua sfârșit, a lua veste

a scoate

a scoate un oftat, a scoate un suspin, a scoate un mârâit

a trage

a trage la tipar, a trage la xerox, a trage o cântare, a trage un chiot, a trage un chef, a trage o fugă, a trage un oftat, a trage un perdaf, a trage un plâns (o porție de ~), a trage o porție de răs, a trage un pui de somn, a trage o spaimă, a trage o sperietură, a trage un suspin, a trage un țipăt, a trage de mânecă, a trage de urechi, a trage la răspundere

2.8. Soluțiile exercițiilor

1. **(a)** *cineva aruncă o piatră / aduce o contribuție / caută o casă; (b) mă interesează subiectul / mă emoționează poemul / mă mișcă atitudinea (lui); (c) îi ajunge că (l-ai obosit cu atâtea întrebări) / îmi pare bine că (te văd) / le-a cășunat că (trebuie să plece); (d) îi arde să facă glume / i s-a cășunat să plece / îi vine să plângă; (e) cineva se interesează dacă (ai reușit) / ea se întreabă dacă (vii cu noi) / el nu s-a hotărât dacă (îți dă mașina); (f) urmează să (intre) / trebuie să (plec) / era să (greșesc); (g) probabil că (ai dreptate) / desigur că (ai aflat...) / firește că (am înțeles); (h) supărată pe (cineva) / dependentă de (ceva) / atentă la (ceva); (i) cineva își dă seama de consecințe / recurge la tertipuri / se concentrează asupra rezultatelor; (j) (procedează) aidoma cuiva / asemenea părinților / similar cuiva; (k) indiferent cine (vine) / similar cui... / aidoma cui; (l) (au calificat-o) drept imposibilă / ca folositoare; (m) până atunci / înspre acolo / către acolo; (n) bucuroasă că (ai venit) / supărată că (nu l-ai chemat), conștientă că (a greșit).*

2. (a)

- ▶ *a relata*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac} / Conj_{că} (P)$]; $N_N + V + Conj_{că} (P)$: contemporanii relatează că ...
- ▶ *a rățăci*: vb. monovalent [$N_N + V$]; *Nerval rățăcea* ...
- ▶ *a avea*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]; \emptyset având un carnet...
- ▶ *a face*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]; \emptyset făcea notații.

2. (b)

- ▶ *a fi*: vb. bivalent [$V + Adv$]; $V + Adv (+ Rel (P))$ (nu) e limpede ((...) ce...);

Observație: În acest exemplu, constituentul propozițional - propoziția relativă (tip de subordonată introdusă printr-un pronume sau adverb relativ) este selectată de adverbul *limpede*, de aceea nu se include în grila verbului.

- ▶ *a se referi*: vb. bivalent [$N_N + V + Prep (N_{Ac})$]; $Prep (N_{Ac}) + V + N_N$: *la (ce fel de) existență ne referim* \emptyset ;
- ▶ *a-și da seama*: loc. vb. bivalentă [$N_N + V + Prep (N_{Ac}) / Conj_{că} (P)$]; $N_N + V + Conj_{că} (P)$: \emptyset vă dați seama că...;

- ▶ *a intra*: vb. bivalent [$N_N + V + Adv / Prep (N_{Ac})$]; $N_N + V + Prep (N_{Ac})$: \emptyset nu vom intra în detaliile...

2. (c)

- ▶ *a avea*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]; *arta are valoare...*;
- ▶ *a semăna*: vb. bivalent [$N_N + V + Prep (N_{Ac}) / N_D$]; $N_N + V + N_D$: *ea seamănă păpușilor...*

2. (d)

- ▶ *a pretinde*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac} / Conj_{că} (P)$]; $N_N + V + Conj_{că}$: \emptyset pretindem că...;
- ▶ *a fi*: vb. bivalent [$N_N + V + Adj$]; $Adj + V$: (*cât de*) *raționali suntem* \emptyset ;
- ▶ *a recurge*: vb. bivalent [$N_N + V + Prep (N_{Ac})$]; \emptyset *recurgem (...)* la explicații.

2. (e)

- ▶ *a fi*₁: vb. bivalent [$V + Adv$]; $V + Adv (+ Conj_{că} (P))$: *esențial este că...*;

Obs.: În legătură cu constituentul propozițional conjuncțional, v. observația de sub 2.(b).

- ▶ *a contempla*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]; \emptyset *contemplând un arbore*;
- ▶ *a fi*₂: vb. bivalent [$N_N + V + Adj$]; $N_N + V + Adj (+ Conj_{să})$: \emptyset *nu eram în stare (să...)*;
- ▶ *a ști*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac} / Conj_{că/să/dacă} (P)$]; \emptyset *să știm dacă...*;
- ▶ *a fi*₃: vb. bivalent [$N_N + V + Adj$]; \emptyset *este [viu sau mort]*;

Obs.: Constituenții adjectivali *viu* și *mort* ocupă în structura sintactică de sub 2.(e) aceeași poziție. Verbul nu este însă trivalent, ci bivalent, valența de combinare cu adjectivul actualizată de verb este una singură, însă are aici realizare lexicală dublă. Aceeași poziție este reduplicată prin coordonare. Coordonarea nu este o relație generatoare de funcție sintactică, în consecință, gruparea formată din cele două adjective nu este un grup sintagmatic (niciunul dintre membrii ei nu are nici statut de centru, nici statut de determinativ).

- ▶ *a mângâia*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]; \emptyset *mângâind ... un pământ*;
- ▶ *a putea*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac} / Conj_{să} (P)$]; $N_N + V + V_{Inf}$: \emptyset (*nu*) *puteam ghici*;

Obs.: Infinitivul este un echivalent contextual al realizării propoziționale $Conj_{să} (P)$.

- ▶ *a ghici*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac} / Conj_{dacă} (P)$]; \emptyset *ghici dacă...*;
- ▶ *a înverzi*: vb. monovalent [$N_N + V$]; \emptyset *va (mai) înverzi*.

2. (f)

- ▶ *a se purta*: vb. trivalent [$N_N + V + Adv + Prep (N_{Ac})$]: *cu mine și cu fratele miu Ø nu se purta rău*;
- ▶ *a da*: vb. trivalent [$N_N + V + N_{Ac} + N_D$]: *Ø ne dădea senzația*;
- ▶ *a avea habar*: loc. vb. bivalentă [$N_N + V + Prep (N_{Ac}) / Conj_{dacă} / că (P)$]: *Ø habar n-avea că...*;
- ▶ *a exista*: vb. monovalent [$N_N + V$]: *Ø existăm*;
- ▶ *a fi*₁: vb. bivalent [$N_N + V + N_N / Adj$]:
Ø + V + N_N: eram copii;
Ø_N + Ø_V + Adj: Ø Ø foarte mulțumiți;

Obs.: În context, adjectivul *mulțumiți* este selectat de un al doilea verb *a fi*, care este însă elidat; schema lui de valențe este $N_N + V + Adj$.

- ▶ *a lăsa în pace*: loc. vb. bivalentă [$N_N + V + N_{Ac}$]: *Ø + N_{Ac} + V: Ø ne lăsa-n pace*;
- ▶ *a ține din scurt*: loc. vb. bivalentă [$N_N + V + N_{Ac}$]: *mama ne ținea din scurt*;
- ▶ *a sta cu ochii*: loc. vb. bivalentă [$N_N + V + Prep (N_{Ac})$]: *Ø stătea cu ochii pe noi*;
- ▶ *a bate la cap*: loc. vb. bivalentă [$N_N + V + N_{Ac}$]: *Ø ne bătea la cap*;
- ▶ *a face*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]: *Ø să facem lecțiile*;
- ▶ *a ține minte*: loc. vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac} / Conj_{că/să} (P)$]: *Ø + V + Rel (P): Ø să ținem minte cât...*;

Obs.: Propoziția relativă nu este aici un constituent diferit de nominalul în acuzativ, este, așadar, o realizare propozițională a acestuia, de aceea nu a fost inclusă în schema verbului ca un constituent distinct.

- ▶ *a fi*₂: vb. bivalent [$N_N + V + N_N / Adj$]: *Ø + V + Adj: Ø suntem (cât de) bogați și (de) fericiți*
- ▶ *a obliga*: vb. trivalent [$N_N + V + N_{Ac} + Prep(N_{Ac}) / Conj_{să} (P)$]: *Ø + N_{Ac} + V + Conj_{să} (P): ne obliga să...*
- ▶ *a învăța*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]: *Ø + V + Ø: să învățăm Ø Ø*;
- ▶ *a cânta*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]: *Ø + V + N_{Ac}: să cântăm textul*,

2. (g)

- ▶ *a amenința*: vb. trivalent [$N_N + V + N_{Ac} + Prep(N_{Ac}) / Conj_{că} (P)$]: *guvernul amenință cu pedepse pe cei*;

- ▶ *a trece prin minte*: vb. bivalent [$N_D + V + N_N / \text{Conj}_{\text{să/că}} (P)$]: *le trece prin minte să*;
- ▶ *a ponegri*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]: $\emptyset + V + \emptyset$: \emptyset să ponegrească \emptyset ;
- ▶ *a analiza*: vb. bivalent [$N_N + V + N_{Ac}$]: $\emptyset + V + \emptyset$: \emptyset să analizeze \emptyset ;
- ▶ *să aducă vorba*: loc. vb. bivalentă [$N_N + V + N_{Ac} + \text{Prep}(N_{Ac})$]: \emptyset să aducă vorba despre calitatea.

3.(a)

GN₁ – *vizite*;

GN₂ – [*doi*] sau [*trei*] ***băieți*** [*cu* [*telegrame*]];

GN₃ – *flori*;

GN₄ – [*ceva*] ***cadouri***;

GN₅ – *o armată* [*de* [*agitați*]];

GN₆ – [*o*] ***tonă*** [*de* [*bunătăți*]].

Obs.: În G₆, spre deosebire de G₅, am considerat că *o* este un numeral adjectival, așadar este un constituent al grupului diferit de morfemul de determinare nedefinită din G₅, care are un statut special, fiind Determinant. În numeroase lucrări recente se arată că Det are un rol esențial în sintaxa nominalelor, *el* este centrul căruia i se subordonează GN, astfel că GN este un determinativ al GDet. În această lucrare, neavând în vedere decât sintaxa complementelor, nu vom intra în detalii de acest fel, pentru că nominalele ne interesează doar în măsura în care ele ocupă poziții dependente în alte grupuri – verbal, adjectival, adverbial, interjecțional, deci organizarea internă a grupului nu are mare relevanță aici.

3.(b)

Obs.: În textele de sub 3.(b-d), o serie de grupuri nominale au ca determinative alte grupuri, unele nominale sau prepoziționale, altele propoziționale (subordonatele relative din 3d), care *se încastrează* într-un grup superior; am reprezentat aceste grupuri încastrate cu simbolul aferent grupului principal de care depind, dar le-am numerotat ca *prim, secund, terț*, în funcție de gradul de încastrare, și le-am scris cu un „indent” corespunzător acestui statut.

GN₁ – [*într*-[*o polemică* [*cu* [*antrenorul* [*cu* [*care am lucrat*]]]]];

(GN'₁ – *antrenorul* [*cu* [*care am lucrat*]]);

GN₂ – [*patru*] ***ani***;

GN₃ – ***Steaua***.

3.(c):

GN₁ – ***hârtiile*** [*scrise*] și [*semnate* [*de* [*salariații TVC*]] [*în fața* [*lui Bărbulescu*]]];

(GN₁' - *salariații TVC*;
GN₁'' - *TVC*;
GN₂' - *lui Bărbulescu*;)
GN₂ - *conducerii*.

3.(d):

GN₁ - [*marea*] și [*neîntrecut de*] *sensibila*] *Bursă* [*din*] [*Londra*];

(GN₁' - *Londra*);

GN₂ - *locul* [*istoric*] [*în*] [*care interesele ilustrului producător de ceasornice din Republica Dominicană se întâlnesc*] și [*Ø* (în) *care se armonizează cu cele ale Italiei*];

(GN₂' - *interesele* [*ilustrului producător de ceasornice din Republica Dominicană*];

GN₂'' - [*ilustrului producător*] [*de*] [*ceasornice*] [*din*] [*Republica Dominicană*];

GN₂''' - *ceasornice* [*din*] [*Republica Dominicană*].

GN₃ - *cele* [*ale Italiei*];

(GN₃' - *ale Italiei*)

4.(a)

GV₁ [GV Ø *Suntem* [GA_{dj} *foarte dispuși* [GC *să demonizăm televiziunile și cotidienele pentru dezinteresul lor cu privire la popularizarea faptelor de cultură și a produselor culturale*]]].

GV₂ [GV Ø *să demonizăm* [GN *televiziunile*] și [GN *cotidienele*] [G_{Prep} *pentru*] [GN *dezinteresul lor*] [G_{Prep} *cu privire la*] [GN *popularizarea*] [GN *faptelor*] [G_{Prep} *de*] [GN *cultură*]]] și [GN *a produselor culturale*]]]]];

Obs.: Conjuncția *să* se include în GV ca marcă a modului conjunctiv, așadar, ea are un dublu rol - marcă morfologică modală și rol funcțional, de conector.

4.(b)

GV₁ [GV [GN *Fenomenologii*] *au* [GN *aerul*] [G_{Prep} *de*] [GV *a fi găsit un criteriu „cinstit” de evaluare a „realului” propriu-zis, singurul acceptat de „subiectul universal” ca obiect de cunoaștere: fenomenul, ceea ce este dat, ceea ce „apare” și se livrează pe sine în tocmai faptul de a apărea*]]].

GV₂ [GV *a fi găsit* [GN *un criteriu „cinstit” de evaluare a „realului” propriu-zis*, [GN *singurul Ø_{criteriu} acceptat de „subiectul universal” ca obiect de cunoaștere*]: [GN *fenomenul*], [GC *ceea ce este dat*], [GC *ceea ce „apare”*] și [GC *se livrează pe sine în tocmai faptul de a apărea*]]];

GV₃ [GC *ceea ce* [GV *este dat t_i*]]

GV₄ [GC *ceea ce* [GV *apare* t_i]]

GV₅ [GC Ø [GV *se livrează pe sine în tocmai faptul de a apărea*]]

Obs.: Simbolul *t*, din GV₃ și GV₄ se utilizează în descrierile sintactice moderne pentru a marca „locul” de unde a fost „extras” un constituent, adică poziția care în mod normal aparține unor constituenți „avansați” la stânga în structură. De exemplu, în: *Ion trebuie să vină*, structura de bază este [GV *Trebuie* [GC *să vină Ion*]], pentru că centrul verbal *trebuie* are o singură valență: V + Conj_{să}. Prin „deplasarea” nominalului *Ion* înaintea primului GV, acesta ajunge în vecinătatea unui verb care nu mai are nicio valență liberă, deci nominalul rămâne în continuare „autorizat” de verbul care l-a selectat (*a veni*). Structura rezultată prin deplasare se rescrie ca: *Ion_i [GV trebuie [GC să vină t_i]]*, unde simbolul *t_i* marchează locul de unde „a plecat” *Ion*. Atât *Ion*, cât și *t* poartă același indice, semn al identității lor referențiale.

Spre deosebire de conectorii conjuncționali, relativele (pronume sau adjective), sunt implicate în sintaxa propoziției pe care o introduc. Astfel, *capul* relativ al subordonatei este în fapt un constituent care aparține sintactic structurii din care a fost „avansat”, deci și el „lasă o urmă” în locul în care a fost cerut de grila de valențe a regentului său. În exemplele GV₃ și GV₄, relativul compus *ceea ce* este selectat de grilele de valențe ale celor două verbe, deci, în urma deplasării lui în poziție de conector, lasă în locul de unde a fost extras o „urmă” coindexată.

GV₆ [GV Ø *a apărea*]

4.(c)

GV₁ [GV Ø *am* [GN *impresia* [GC *că* [GV *nicăieri nu se vede mai bine ca în jurnalul intim* [GC *cum* [GV *scrisul este merit, în chip fatal, reduplicării*]]]]]]];

GV₂ [GV [GAdv *nicăieri*] *nu se vede* [GAdv *mai bine* [GPrep *ca* [GPrep *în* [GN *jurnalul intim*]]]] [GC *cum* [GV *scrisul este merit, în chip fatal, reduplicării*]]];

GV₃ [GV [GN *scrisul*] *este* [GAdj *merit* [GAdv *în chip fatal*], [GN *reduplicării*]]];

Obs.: GV₃ poate primi și o altă interpretare, dacă dăm o „citire” pasivă participiului *merit*: [GV [GN *scrisul*] *este merit* [GAdv *în chip fatal*], [GAdj *reduplicării*]]. În acest caz, GN *reduplicării* nu mai depinde de GAdj, ci direct de GV.

5. (a)

- [GV Ø *mă scutur* [GPrep *de* [GN *povara trecutului*]]; *a se scutura* – verb reflexiv, intransitiv, bivalent: (GN – subiect; GPrep – Cprep); subiectul este nelexicalizat; (în anumite contexte, și Cprep poate fi nelexicalizat);
- [GV Ø *pun* [GN *mâna* [GPrep *pe clanță*]]; *a pune* – verb tranzitiv, trivalent: (GN – subiect; GN – Cdirect, GPrep – Circ); în context, adjunctul reprezintă o determinare obligatorie a verbului;

- [_{GV} [_{GN} *Codiță*] [_{GN} *mă*] **scrutează**] [_{GPrep} *cu* [_{GN} *ochiul său bun*]]; *a scruta* – verb tranzitiv bivalent: (GN₁ – subiect; GN₂ – Cd); constituentul Cd poate fi suprimat, dar grupul verbal reclamă actualizarea unui circumstanțial de loc sau instrumental: *Scrutează în zare / cu privirea*, nu **Scrutează*.
- [_{GV} \emptyset **deschid** [_{GN} *ușa*]]; *a deschide* – verb tranzitiv, bivalent; ambele compliniri sunt suprimabile. Constituentul Cd suprimat este recuperabil fie deictic (prin acces la detaliile situației de comunicare: *Deschide \emptyset , sunt eu!* (dialog de o parte și de cealaltă a unei uși)), fie anaforic (pe baza relației cu un antecedent din context: *E singur acasă și mama i-a spus să nu deschidă \emptyset nimănui*. Interpretarea anaforei vide este posibilă pe baza relației asociative cu *acasă*).
- [_{GV} **încercând** \emptyset [_{GC} *să par cât mai relaxat*]]; *a încerca* – verb tranzitiv, bivalent; complementul este realizat propozițional; Cd este nesuprimabil.
- [_{GV} *să par* \emptyset [_{GAdj} *cât mai relaxat*]]; *a părea* – verb intransitiv, copulativ, bivalent; numele predicativ (aici, GAdj) nu este suprimabil.
- [_{GV} **încep** \emptyset [_{GV} *să fluier*]]; *a începe* – verb tranzitiv, bivalent (în context); constituentul complement direct (aici cu realizare propozițională) nu este suprimabil.
- [_{GV}[_{GN} *indiferența lui*] [_{GN} *mă*] **omoaară**]; *a omorî* – verb tranzitiv, bivalent; poate funcționa cu ambele compliniri nelexicalizate (alternativ, ca în: *otrava asta omoară \emptyset_{Cd} instantaneu*; *mă omoară \emptyset_{Sb}* sau, în anumite situații de comunicare, simultan nelexicalizate: *\emptyset_{Sb} Fură \emptyset_{Cd} , distruge \emptyset_{Cd} , omoară \emptyset_{Cd}*).
- [_{GV} \emptyset **sunt** [_{GPrep} *aproape lângă* \emptyset], [_{GPrep} *la zece metri distanță*]]; *a fi* – verb intransitiv, bivalent (pentru sensul din context); adjunctul locativ este obligatoriu pentru actualizarea sensului *a se afla*. În exemplul dat, circumstanțialul este actualizat prin două GPrep, primul cu complinire vidă (dar recuperabilă anaforic). Adverbul *aproape* este un specificator al grupului prepozițional.

6. (i)

(a). Agent/Sursă – Beneficiar – Temă; (b). Agent/Beneficiar – Temă – Sursă; (c). Agent/Beneficiar – Sursă – Temă; (d). Temă₁ – (Sursă /Beneficiar) – Temă₂; (e). Agent/Beneficiar – Temă₁ – Temă₂; (f). Agent/Beneficiar – Temă₁ – Temă₂; (g). Sursă – Agent/Beneficiar – Temă₁ – Temă₂; (h). Beneficiar – Agent/Sursă – Temă₁ –

Temă₂; **(i)**. Beneficiar – Agent – Temă; **(j)**. Agent/Beneficiar – Sursă – Temă₁ – Temă₂; **(k)**. Beneficiar – Agent – Temă₁ – Temă₂

$$\text{a. } \begin{pmatrix} \text{Agent / Sursă} & \text{Beneficiar} & \text{Temă} \\ \text{GN}_1 & \text{GN}_2 & \text{GPrep} \\ \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Cprep} \end{pmatrix}; \text{ b. } \begin{pmatrix} \text{Agent / Beneficiar} & \text{Temă} & \text{Sursă} \\ \text{GN}_1 & \text{GN}_2 & \text{GPrep} \\ \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Cprep} \end{pmatrix};$$

$$\text{c. } \begin{pmatrix} \text{Agent / Beneficiar} & \text{Sursă} & \text{Temă} \\ \text{GN}_1 & \text{Gprep}_1 & \text{Gprep}_2 \\ \text{Subiect} & \text{Cprep} & \text{Circ} \end{pmatrix}; \text{ d. } \begin{pmatrix} \text{Agent / Beneficiar} & \text{Sursă} & \text{Temă} \\ \text{GN}_1 & \text{GN}_2 & \text{GN}_3 \\ \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Circ} \end{pmatrix};$$

$$\text{e. } \begin{pmatrix} \text{Temă}_1 & \text{Sursă / Beneficiar} & \text{Temă}_2 \\ \emptyset & \text{GN}_1 & \text{GN}_2 \\ \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Circ} \end{pmatrix}; \text{ f. } \begin{pmatrix} \text{Agent / Beneficiar} & \text{Temă}_1 & \text{Temă}_2 \\ \emptyset & \text{GN}_1 & \text{GPrep} \\ \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Cprep} \end{pmatrix};$$

$$\text{g. } \begin{pmatrix} \text{Sursă} & \text{Agent / Beneficiar} & \text{Temă}_1 & \text{Temă}_2 \\ \text{GN}_1 & \emptyset & \text{Gprep} & \text{Gprep} \\ \text{Cd} & \text{Subiect} & \text{Cprep} & \text{Cprep} \end{pmatrix};$$

$$\text{h. } \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent / Beneficiar} & \text{Temă}_1 & \text{Temă}_2 \\ \text{GN}_1 & \emptyset & \text{GN}_2 & \text{Gprep} \\ \text{Cind} & \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Cprep} \end{pmatrix};$$

$$\text{i. } \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} & \text{Temă} \\ \text{GN}_1 & \emptyset & \text{Gprep} \\ \text{Cd} & \text{Subiect} & \text{Cprep} \end{pmatrix}; \text{ j. } \begin{pmatrix} \text{Agent / Beneficiar} & \text{Sursă} & \text{Temă}_1 & \text{Temă}_2 \\ \text{GN}_1 & \emptyset & \text{GN}_2 & \text{Gprep} \\ \text{Cind} & \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Cprep} \end{pmatrix};$$

$$\text{k. } \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} & \text{Temă}_1 & \text{Temă}_2 \\ \text{GN}_1 & \emptyset & \text{GN}_2 & \text{Gprep} \\ \text{Cind} & \text{Subiect} & \text{Cd} & \text{Cprep} \end{pmatrix}.$$

Obs.: Descriind aproximativ același eveniment, enunțurile au o grilă de roluri relativ constantă, dar alegerea unui anume verb dintr-o serie sinonimică sau organizarea sintactică diferită în jurul aceluiași centru verbal determină schimbarea perspectivei asupra evenimentului și chiar și unele modificări în schema de roluri. Pentru anumite argumente am propus soluția amalgamului de roluri (Agent/Beneficiar sau Agent/Sursă), dată fiind dubla ipostază în care se găsește respectivul actant – instigator al acțiunii, dar și beneficiar al acesteia. „Oximoronică” poate părea asocierea

Sursă/Beneficiar, dar având în vedere că tranzacția presupune un schimb de Teme, cele două ipostaze ale rolului sunt justificate, pentru ca în raport cu una dintre Teme actantul este Sursă, dar beneficiază de cea de-a doua.

6.(ii)

(a). Agent – Beneficiar – Temă; **(b)** Beneficiar – Agent – Temă – Locativ; **(c)** Beneficiar – Agent – Temă; **(d)** Beneficiar – Agent – Temă; **(e)** Beneficiar – Agent – Locativ; **(f)** Beneficiar – Agent; **(g)** Pacient – Agent.

$$\mathbf{a.} \begin{pmatrix} \text{Agent} & \text{Beneficiar} & \text{Temă} \\ GN_1 & GN_2 & GN_3 \\ Sb & Cind & Cd \end{pmatrix}; \quad \mathbf{b.} \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} & \text{Temă}_1 & \text{Locativ} \\ GN_1 & \emptyset & GN_2 & Gprep \\ Cind & Subiect & Cd & Circ \end{pmatrix};$$

$$\mathbf{c.} \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} & \text{Temă} \\ GN_1 & \emptyset & GN_2 \\ Cind & Subiect & Cd \end{pmatrix}; \quad \mathbf{d.} \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} & \text{Temă} \\ GN_1 & \emptyset & GN_2 \\ Cind & Subiect & Cd \end{pmatrix};$$

$$\mathbf{e.} \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} & \text{Locativ} \\ GN & \emptyset & Gprep \\ Cd & Subiect & Circ \end{pmatrix}; \quad \mathbf{f.} \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} \\ GN & \emptyset \\ Cd & Subiect \end{pmatrix};$$

$$\mathbf{g.} \begin{pmatrix} \text{Pacient} & \text{Agent} \\ GN & \emptyset \\ Cd & Subiect \end{pmatrix}; \quad \mathbf{h.} \begin{pmatrix} \text{Beneficiar} & \text{Agent} & \text{Temă} \\ GN_1 & \emptyset & GN_2 \\ Ci & Subiect & Cd \end{pmatrix}$$

Obs.: Rolul de Beneficiar din (b), (e) și (h), respectiv rolul de Pacient din (g) sunt atribuite unor constituenți care au o marcă formală de coreferențialitate cu a constituentului care primește rolul de Agent, așadar, întocmai ca în enunțuri reflexive de tipul: *Eu îmi fac un ceai*, unde subiectul primește rolul de Agent și rolul de Beneficiar este atribuit unui nominal coreferențial cu subiectul. Diferența dintre acest enunț și cele din exemplele noastre constă în faptul că aici coreferențialitatea rămâne la nivel formal și nu are corespondență în realitate. În (b) și (e), circumstanțialele *la croitor*, respectiv *la o stilistă* dezambiguiază „citirea” evenimentului, (să se compare cu (c), și (f) care sunt ambigue între cele două „citiri” și cu (d) care este de asemenea dezambiguit, în sensul „citirii” reflexive). În (g) și (h) nu este necesară o dezambiguizare, așadar unica „citire” posibilă este cea indicată mai sus, pentru că interpretarea enunțului se va face pe baza cunoștințelor despre lume –nimeni nu poate fi simultan chirurg și pacient al unei operații de apendicită (cazul (g)), respectiv radiolog și pacient, în (h).

7. (a)

- grupări care au un echivalent lexical verbal derivat de la complementul verbului slab (*a da, a face, a lua, a scoate, a trage*):

a da • *a da (un) bici – a biciui • a da cu chirie – a închiria • a da cu împrumut – a împrumuta • a da găuri – a găuri • a da în arendă – a arenda • a da în clocot – a clocoti • a da o palmă – a pălmui • a da la o parte – a îndepărta • a da la rindea – a rindelui • a da raportul – a raporta • a da sfaturi / a da un sfat – a sfătui • a da un chiot – a chiui • a da un sărut – a săruta • a da un strigăt – a striga • a da vina pe – a învinui • a(-i) da lacrimile – a lăcrima.*

a face • *a face un apel – a apela • a face o baie – a se îmbăia • a face un cadou – a cadorisi† • a face un calcul – a calcula • a face un ocol – a ocoli • a face o confesiune – a se confesa / a confia • a face o copie – a copia • a face un dans – a dansa • a face o demonstrație – a demonstra • a face o donație – a dona • a face un duș – a se dușa • a face o inspecție – a inspecta • a face o investiție – a investi • a face o ofertă – a oferta • a face o plată – a plăti • a face o prezentare – a prezenta • a face o propunere – a propune • a face riduri – a se rida.*

a lua • *a lua cu chirie – a închiria • a lua ființă – a se înființa • a lua în arendă – a arenda • a lua măsuri* – a măsura • a lua obicei / a lua obiceiul – a obișnui • a lua parte – a participa • a lua sfârșit – a se sfârși*

a scoate • *a scoate un oftat- a ofta • a scoate un suspin – a suspina • a scoate un mârâit – a mârâi*

a trage • *a trage la tipar – a tipări • a trage la xerox – a xeroxa • a trage o cântare – a cânta • a trage un chiot – a chiui • a trage un chef – a chefui • a trage o fugă – a fugi • a trage un oftat – a ofta • a trage un plâns (o porție de ~) – a plânge • a trage o porție de râs – a râde • a trage o sperietură – a se speria • a trage un suspin – a suspina • a trage un țipăt – a țipa • a trage de urechi – a urechea*

- grupări sinonime cu un verb:

*a trage un pui de somn – a dormi • a trage o spaimă – a se speria • a face pe din două – a înjumătăți / a împărți • a lua foc – a se aprinde • a lua în calcul – a prevedea • a lua la cunoștință – a afla • a lua măsuri** – a acționa • a lua o gură de (ceai) – a bea • a da foc – a incendia • a da gata – a găta‡ • a da în primire – a preda (fig. și colocvial și a muri) • a da pe din două – a împărți (a înjumătăți) • a da la ziar – a publica • a da lecții§ – a preda • a da pe gât – a bea • a da socoteală – a răspunde • a da viață – a naște • a trage de mânecă – a atenționa • a lua veste – a*

† Verbul este o creație lexicală veche, cu sufix grecesc *-isi*, astăzi se folosește în registru ironic, glumeț.

‡ Contextual, pentru gruparea *a da gata* există și echivalentul popular *a găta*.

§ În anumite contexte și *a fi arogant, a avea o atitudine superioară, condescendentă*.

afla; alte grupări au sinonime mai îndepărtate sau au echivalente de asemenea perifrastice: *a trage la răspundere* – *a face răspunzător / responsabil*, *a învinovăți*; *a face cu ochiul* – *a clipi complice*.

(b) Se poate observa versatilitatea crescută a construcției perifrastice, care permite dezvoltări ale GN / GPrep sau intensificarea stilistică: *mi-a dat o palmă... de am văzut stele verzi*. Foarte importantă este și posibilitatea de a schimba perspectiva comunicativă, prin focalizarea interesului asupra unui actant sau a altuia, cf. *mi-a dat o palmă* vs. *m-a pălmuit*:

$$\left(\begin{array}{ccc} \text{Agent} & \text{Destinatar / Pacient} & \text{Temă} \\ \emptyset & GN_1 & GN_2 \\ \text{Subiect} & Ci & Cd \end{array} \right) \text{ vs. } \left(\begin{array}{cc} \text{Agent} & \text{Pacient} \\ \emptyset & GN \\ \text{Subiect} & Cd \end{array} \right).$$

(c) Decizia în legătură cu statutul locuțional al unei grupări nu este întotdeauna ușor de luat. Există însă câteva „teste” care pot fi aplicate grupărilor susceptibile de a primi o interpretare locuțională⁵²: lipsa autonomiei componentului non-verbal în alte contexte, posibilitatea redusă de a primi alți determinanți, neclaritatea organizării sintactice a grupării, așezarea fixă a componentelor.

2.9. Delimitări conceptuale. Note

¹ Graddol et al., 1994, 65.

² În lipsa unei anchete pertinente, am recurs la „căutarea” pe Internet a unor păreri legate pe tema stării limbii române și am descoperit existența unor forumuri dedicate acestei probleme. Din păcate, chiar apărătorii limbii se exprimă defectuos și au o ortografie dezastruoasă.

³ Aceste concluzii se desprind, de altfel, din monitorizările unor mijloace de comunicare în masă efectuate începând cu anul 2002 de Consiliul Național al Audiovizualului (CNA). Eforturile CNA, conjugate cu ale unor colegi de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti”, au condus la unele rezultate, dar în această acțiune de „igienă lingvistică” trebuie să se implice și școala.

⁴ Pentru a ilustra sumar această idee, am preluat din presa momentului câteva eșantioane de „atitudini” ale dascălilor. Ele cuprind o gamă variată de lamentații precum: „E greu de aplicat așa ceva la clasă” (ziaruldeiasi.ro, 25 februarie 2006) sau „Tot ce-am învățat nu mai valorează nimic? Trebuie s-o iau de la capăt, fiindcă mai am o grămadă de ani până la pensie” (România liberă, 3 Aprilie 2006), dar și „stupori” nejustificate, dat fiind faptul că descrierea flexiunii verbale la care se face referire datează de peste treizeci de ani și era adoptată de multă vreme de programa universitară: „De unde vor fi scos zece conjugări, în loc de cele patru, clasice? Dacă mă ambiționez, pot găsi și eu 20 de conjugări, dar trebuie să le argumentez științific și apoi să fie acceptate ca obligatorii”. Tot în ziaruldeiasi.ro, 25 februarie 2006 se arată că „cei peste 100 de dascăli de limba română adunați ieri în sala de festivități a Colegiului de Artă nu au așteptat prea mult ca să-și exprime indignarea față de toate aceste noutăți” propuse de GALR și prezentate de două dintre autoarele tratatului.

⁵ De exemplu, și complementul indirect tinde să se exprime prepozițional: *Le-am dat la copii de mâncare, Le-am spus la toți să vină.* etc. Cele două exemple sunt acceptabile în grade diferite. Primul este nerecomandabil, al doilea este tot neliterar, dar tinde să devină acceptabil.

⁶ V. observațiile pe care le face Gabriela Dindelegan, 1983: 236-243 pe marginea acestor modificări aduse programei în anii 80. V și Florea, 1985: 400-410.

⁷ După Rodby și Winterowd, 2005, 1, o gramatică a uzului „este pentru limbă ceea ce este sociologia pentru orice societate pe care o studiază. Sociologia surprinde normele și obiceiurile unei societăți date, ce comportament este acceptabil sau inacceptabil. Prin gramatica uzului se învață ce e potrivit într-o situație dată și ce e impropriu (sau chiar tabu)”.

⁸ Textul integral este postat pe pagina web a Academiei Române <http://www.acad.ro/alteInfo/GALR-Academie.doc>

⁹ La Van Valin, 2001, 1, după care am preluat schemele din fig.1 și 2, se utilizează termenul de *gesturi* (cf. engl. *gestures*) pentru a desemna ceea ce un vorbitor poate considera necesar să interpreteze și să transmită unui alocutor. Am ales să înlocuiesc acest termen cu *eveniment*, pe care îl consider mai adecvat prin generalitatea pe care o încumbă, pentru a trimite la orice stare de lucruri, relație între obiecte, acțiuni umane sau întâmplări.

¹⁰ Dată fiind eterogenitatea semantico-sintactică a pronumelor, acestea se plasează în clase diferite – nume sau determinanți, în funcție de trăsătura lor definitorie. De

asemenea, numeralele se includ fie în categoria numelui, fie în categoria adjectivului, în funcție de statutul lor contextual de substituit sau de adjectiv.

¹¹ Comp este abrevierea de la *Complementizator*, un termen tehnic ce desemnează conjuncțiile subordonatoare. Prin statutul lor categorial de elemente funcționale, conectorii conjuncționali nu pot ocupa poziția unui constituent, ci transformă un enunț independent într-un argument al unui predicat (v. paragraful următor).

¹² Indicele N, Ac, G, D se referă la cazul morfologic al respectivului nominal.

¹³ Îndepărtarea de schema de valențe primară a unui verb este uneori considerată semn al delimitării unui sens nou, putându-se vorbi de situații de omonimie (*a plăcea*₁ în primele două exemple, respectiv *a plăcea*₂ în ultimul exemplu).

¹⁴ De exemplu, clasa semiadverbelor (*mai, tot, chiar, și* etc.) nu primește niciodată compliniri.

¹⁵ Exemplele trebuie privite în sens prototipic, pentru că unele dintre ele pot funcționa, contextual și ca prepoziții regim.

¹⁶ Ca modificatori de tip special pot fi incluși aici și unii constituenți propoziționali (propoziții relative).

¹⁷ Numit și *cap*, cf. engl. *head*.

¹⁸ Termenul se utilizează în descrierile sintactice ca termen tehnic, desemnând dependența dintre constituenții selectați de un centru și centrul care le regizează.

¹⁹ Prin analogie cu relațiile instituite la nivel lexical, putem vorbi aici de *sinonimie* (sintactică).

²⁰ Situațiile de sub (7) pot fi considerate exemple de *omonimie* sintactică.

²¹ Nominalele sunt argumente prototipice, însă predicatele pot primi și argumente-eveniment, echivalente propoziționale ale nominalelor, de exemplu: *Ion ajută pe oricine* vs. *Ion ajută pe oricine îl solicită*.

²² Am luat ca referință inventarele din Huddleston & Pullum, 2002 (Gramatica Cambridge), DSL, 2005, Stan, 2005 și GALR, 2008.

²³ Cf. Van Valin, 2001, 24

²⁴ În situații de acest tip, în care predicatul impune prezența unei prepoziții-regim, rolul tematic este atribuit argumentului *compozițional*, de gruparea predicat + prepoziție; prepozițiile-regim sunt inapte de a atribui roluri tematice.

²⁵ În unele lucrări, printre care și GALR, 2008, cele două roluri sunt considerate roluri distincte, Forța fiind atribuită entității inanimate care declanșează un eveniment, fără a fi înzestrată cu voință sau control, iar rolul Cauzal este considerat un rol „circumstanțial”, pe care îl pot primi deopotrivă entitățile animate și inanimate. Pentru că limita dintre cele două nu este netă, am decis ca în situațiile mai puțin clare să le tratăm ca amalgam de roluri.

²⁶ Simbolul \emptyset desemnează subiectul nelexicalizat al verbului la conjunctiv, semantic coreferențial cu nominalul *Ion* din propoziția regentă.

²⁷ Situațiile în care constituenți nelexicalizați primesc totuși roluri semantice le vom discuta, *infra* 3.1.

²⁸ Argumentul verbului *a înțelege* are realizare propozițională. Indicele GC trimite la centrul acestui grup complex, care este complementizatorul, conjuncția subordonatoare. Tot cu indicele GC se notează și subordonata relativă.

²⁹ Pentru o excelentă sinteză a teoriilor cazurilor semantice (teorii ale rolurilor), v. Stan, 2005

³⁰ în unele lucrări se face o distincție terminologică între aceste roluri care descriu relații semantice mai generale și rolurile specifice fiecărui predicat (*roluri tematice* vs. *roluri semantice* v. van Valin, 2001, 32, de la care am preluat, cu unele adaptări, schema din fig.9).

³¹ Înregistrăm aici toate tipurile de determinative legate cazual de un centru, fără a ne interesa, deocamdată, natura acestei dependențe.

³² Legarea sintactică a nominalului în nominativ de un centru verbal care are formă personală se marchează suplimentar prin restricții de număr și persoană pe care nominalul le impune verbului (este ceea ce tradițional poartă numele de acord al predicatului cu subiectul). Când verbul selectează două nume în nominativ (este cazul verbelor copulative: *a fi*, *a deveni*, *a se face* etc.), restricțiile privind acordul se aplică numai primului nominal în nominativ (subiectului); cel de-al doilea constituent intră într-o relație ternară, cu verbul și cu nominalul subiect, întocmai ca adjectivul. Acordul cu verbul se face mediat. Să se compare: *Ioana este fericită și Ioana și Ana sunt fericite / Ioana este avocată și Ioana și Ana sunt avocate*. V. și *infra*, 3.6.

³³ Prepoziția *pe* funcționează în română ca o prepoziție lipsită de sens lexical și gramaticalizată ca marcă a poziției de complement direct. Ocurența ei se supune unor restricții semantice și gramaticale (v. Guțu-Romalo, 1973: 170-171, Avram, 1997: 367-370, GALR, 2008: 398-399), așadar nominalul asociat nu este inclus într-un GPrep.

³⁴ Dată fiind imposibilitatea substituției cu un pronume (care dezambiguizează omonimia nominative-acuzativ), nu se poate preciza cazul substantivului în aceste contexte, v. GALR, 2008: 299.

³⁵ Tiparul Adj + N_D este unul foarte bine reprezentat în romana actuală, v. Pană-Dindelegan, 1992b: 35-39 pentru o listă foarte bogată de adjective construite cu dativ: *accesibil, adiacent, analog, anterior, antipatic, apropiat, atașat, complementar, consecvent, credincios, cunoscut, dator, drag, echivalent, exterior, familiar, favorabil, inferior, loial, necesar, opus, ostil, potrivnic, propice, recunoscător, specific, superior, util, vrăjmaș* etc. Unele lucrări de specialitate menționează și contexte adjectivale în care cazul impus determinativului de către adjectiv poate fi cazul genitiv: *echipă deținătoare a cupei sau om iubitor al muzicii*. În GALR, 2008 aceste contexte sunt interpretate ca grupuri nominale legate prin aderență, deci determinativul genitival este un atribut ($[_{GN} \text{ echipă } [_{GN} \text{ deținătoare } [_{GN} \text{ a cupei}]]]$). Semnalăm un context în care grupul adjectival include un nominal în genitiv prepozițional, echivalent cu un determinativ în dativ: *ești dator în fața națiunii*. Aici, cazul genitiv este atribuit de centrul GPrep, și nu de adjectiv.

³⁶ Pentru situația specială a adjectivului *dator*, v. Pană-Dindelegan, 1992b: 52-56 și Pană-Dindelegan, 2003: 112

³⁷ Adverbele care impun dativ determinativului nominal sunt puțin numeroase (v. GALR, 2008, II: 116): *asemenea, aidoma, similar, (așijderea), anterior, posterior, ulterior, corespunzător, întocmai conform, contrar, potrivit*. În legătură cu ultimii trei termeni ai seriei, se impune o precizare: gramaticile tradiționale îi includ în clasa prepozițiilor cu regim de dativ, dar pentru că există o serie de argumente care pledează pentru calitatea

lor adverbială, statutul lor este incert (v. Pană-Dindelegan, 1992a: 29 și Nedelcu, în GALR, 2008, I: 629).

³⁸ Pentru statutul semantico-sintactic al prepoziției și pentru bibliografia problemei, v. Dindelegan, 2003: 165-182.

³⁹ Constituenții propoziționali conjuncționali sunt selectați de predicate întocmai cum sunt selectate și argumentele – expresii lexicale, primesc rol tematic, dar nu primesc *caz*, aceasta fiind diferența esențială, din care derivă toate celelalte, între constituenții nominali și propozițiile conjuncționale (Cornilescu, 2003: 58). Pentru detalii teoretice și pentru bibliografia problemei, precum și pentru o bogată descriere a construcțiilor cu propoziții conjuncționale în limba engleză, v. întregul volum, Cornilescu, 2003. Pentru descrierea construcțiilor cu propoziții conjuncționale în română, v. Gheorghe, în GALR, 2008, p.234-240.

⁴⁰ Pentru descrieri ale acestor fenomene de împletire a regentei cu subordonata (numite și fenomene de sinteză sintactică sau imbricare), dar și pentru bibliografia problemei, v. Guțu-Romalo, 1973; Pană-Dindelegan, 1992a, Neamțu, 1999: 433-438; Gheorghe, 2004: 27, 40, 163, 229, 232, 248, 273, 307 și în GALR, II, 2008: 215, 226 și Tomescu, în GALR, II, 2008: 812-818.

⁴¹ Prin convenție, în tradiția gramaticală românească se consideră că nominalele din contexte de acest tip sunt în acuzativ, dar este imposibil de demonstrat acest lucru, în lipsa unor contexte în care să fie posibilă substituția cu un pronume: **Excursioniștii le-au umblat*. În literatura de specialitate s-a propus tratarea acestei ipostaze drept *caz neutru*, v. Diaconescu, 1970: 80, 198. V. și ideea că în contexte de acest tip (*au mers ore, săptămâni, luni, ani*), nominalul tinde să se adverbializeze (Ciompec, 1985 și în ultimul loc, Dinică, în GALR, I, 2008: 604).

⁴² Pentru această perspectivă asupra predicatului, v. Pană-Dindelegan, în GALR, II, 2008: 241-267.

⁴³ Particularitățile care justifică aceste poziții sintactice vor fi prezentate în secțiunile următoare.

⁴⁴ Discutăm aici doar situația prototipică, a complementelor cu regent verbal, urmând să ilustrăm în secțiunile următoare și complementele dependente de centri nonverbali.

⁴⁵ V. *infra* 3.2. și 3.4. discuția despre fenomenul dublării prin clitic a complementului direct și indirect.

⁴⁶ Anaforele sunt expresii lingvistice lipsite de referință proprie, care își procură referința de la un antecedent din contextul lingvistic. V. DSL, 2001. Pentru o descriere detaliată a acestei categorii, v. Zafiu, în GALR, II, 2008: 749-766.

⁴⁷ Pentru o prezentare generală a complementelor în română, în accepția și în termenii gramaticii moderne, v. Pană-Dindelegan, în GALR, II, 2008: 317-331 și Huddleston & Pullum, 2002: 219-228.

⁴⁸ Terminologia referitoare la procese transformazionale sau derivate trebuie înțeleasă în sens descriptiv, utilizată pentru a desemna *structuri corelative*, care nu se află în mod necesar în raport de succesiune. De aceea, se preferă termenul de *(re)organizare*, care nu conține explicit ideea de structură subiacentă vs structură derivată. V., pentru această abordare GALR, 2008 și Huddleston & Pullum, 2002.

⁴⁹ Mecanismul de deplasare ilustrat aici poartă numele de *ridicare* (cf. engl. *raising*) sau topicalizare - deplasare spre stânga a unui constituent dintr-o structură bipropozițională (sau multipropozițională) din subordonată în regentă, trecând peste unul sau două noduri verbale. Pentru descrierea acestor construcții în limba română, vezi Dindelegan, 1992. Descrierea tradițională a fenomenelor sintactice discutate aici nu face apel la conceptul de deplasare, pentru că în tradiția gramaticală românească, structurile „derivate” se explică fără a se recurge la structura de bază. Altfel spus, deși se recunoaște existența unor construcții transformate (în sens netehnic), se ignoră relația structurii derivate cu structura originală. „Ridicările”, de exemplu, sunt descrise în general ca fenomene de schimbare de topică, motivate stilistic, de nevoia de reliefare a unui constituent.

⁵⁰ V., Haegeman, 1994, Moeschler & Auchlin, 1997 și pentru situații din limba română, Dindelegan, 1992: 96-105.

⁵¹ Pentru conceptul de *imbricare*, vezi Tomescu, în GALR, II, 2008: 812-818.

⁵² V. Dindelegan, 1992: 82-87, unde sunt descrise aceste criterii semantico-sintactice de interpretare a statutului locuțional.